

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

magisterské kombinované studium
2010 – 2012

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Alice Divišová

Seniorské vzdělávání – Univerzita třetího věku

Praha 2012

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Dana Nevřklová

COMENIUS UNIVERSITY PRAGUE

Master Combined (Part time) Studies
2010 - 2012

DIPLOMA THESIS

Alice Divišová

Senior education – The University of the Third Age

Prague 2012

The Diploma Thesis Work Supervisor: Mgr. Dana Nevrková

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 12. 6. 2012

Alice Divišová .....

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala paní Mgr. Daně Nevrkové za její cenné rady a podporu při vedení mé diplomové práce.

Anotace

Diplomová práce se zabývá seniorským vzděláváním, konkrétně vzděláváním seniorů na Univerzitě třetího věku. Cílem je zjistit, zda účastníkům Univerzity třetího věku Univerzity Karlovy vyhovuje její nabídka a způsob výuky a jaké změny by popřípadě uvítali. Pro splnění cíle byl proveden kvantitativní výzkum v podobě dotazníkového šetření mezi respondenty U3V UK.

Klíčové pojmy

Stárnutí, stáří, senior, demografický vývoj, strategie stárnutí a stáří, celoživotní učení, vzdělávání seniorů, zájmové kurzy, Univerzita třetího věku, dotazníkové šetření.

Annotation

The diploma thesis deals with the senior education, specifically senior education at University of the Third Age. The aim of this thesis is to determine how the participants of the University of the Third Age of Charles University in Prague evaluate the offer of courses and the education on this University and what the seniors would like to change. A quantitative research in the form of questionnaire survey was conducted to meet a target of this thesis.

Key words

Aging, old age, senior, demographical development, strategy of aging and old age, lifelong education, senior education, hobby courses, University of the Third Age, questionnaire survey.

OBSAH

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	11
1 Stárnutí a stáří	11
1.1 Vymezení základních pojmů	11
1.2 Periodizace stáří.....	12
1.3 Gerontologie	13
1.4 Stáří z hlediska vývojové psychologie	14
1.4.1 Tělesné změny.....	14
1.4.2 Psychické změny.....	15
1.4.3 Emocionální změny.....	16
1.4.4 Změny osobnostních vlastností.....	17
1.4.5 Změny volního jednání a potřeb	17
2 Stáří jako společenský fenomén.....	18
2.1 Stáří z hlediska demografie	18
2.1.1 Demografické stárnutí v Evropě	19
2.1.2 Demografické stárnutí v České republice	21
2.2 Ageismus	24
2.3 Nadnárodní strategie řešení problematiky stárnutí a stáří	25
2.4 Národní strategie řešení problematiky stárnutí a stáří.....	29
2.5 Kvalita života seniorů.....	31
2.6 Vzdělání jako součást kvality života senior	32
3 Vzdělávání seniorů.....	34
3.1 Cíle vzdělávání seniorů	35
3.2 Faktory ovlivňující vzdělávání seniorů	36
3.3 Zásady pro vzdělávání senior	37
3.4 Role vzdělavatele v seniorském vzdělávání	38
3.5 Formy vzdělávacích aktivit seniorů.....	39
4 Univerzity třetího věku	41
4.1 Historický vývoj univerzit třetího věku ve světě.....	41
4.2 Historický vývoj univerzit třetího věku v České republice	42
4.3 Asociace univerzit třetího věku (AU3V).....	42
4.4 Univerzita třetího věku jako specifická forma celoživotního vzdělávání ..	43
4.5 Současná role Univerzity třetího věku	44
4.6 Cíle Univerzity třetího věku	45
4.7 Perspektivy a možnosti rozvoje Univerzity třetího věku	46
4.7.1 Virtuální univerzita třetího věku	47
4.8 Univerzita třetího věku Univerzity Karlovy	48
EMPIRICKÁ ČÁST.....	52
5 Univerzita třetího věku UK pohledem jejích účastníků.....	52
5.1 Cíl a metodologie průzkumu	53
5.2 Metoda sběru dat	53
5.3 Charakteristika výzkumného souboru	54
5.4 Výzkumné otázky, hypotézy	55

5.5 Zpracování dat	56
5.6 Interpretace výsledků.....	57
5.6.1 Faktografické údaje o respondentech.....	57
5.6.2 Nabídka témat kurzů Univerzity třetího věku UK.....	59
5.6.3 Způsob výuky na Univerzitě třetího věku UK.....	62
5.6.4 Technické pomůcky při výuce na Univerzitě třetího věku UK	64
5.6.5 Účastnické poplatky na Univerzitě třetího věku UK.....	67
5.6.6 Forma výuky na Univerzitě třetího věku UK	69
5.6.7 Doplnující otázky.....	71
5.7 Shrnutí a doporučení.....	72
ZÁVĚR.....	74
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	76
SEZNAM TABULEK A GRAFŮ	80
SEZNAM PŘÍLOH.....	81

ÚVOD

„Stáří je nádherné, pokud jsme se neodnaučili začínat.“

Buber

Evropská, tedy i česká, společnost stárne. Podle odborných analýz během následujících padesáti let bude stárnutí dominantním demografickým jevem v Evropě. Důsledky tohoto procesu se dotýkají všech sfér sociálního a ekonomického vývoje. Vznikají obavy z růstu nároků na finanční zdroje v oblasti důchodového systému, sociální a zdravotní péče, obavy z nedostatku pracovních sil na trhu práce. Demografické stárnutí má ve svém důsledku vliv na postavení seniorů ve společnosti i ve vztazích uvnitř rodiny. Z výše uvedených důvodů se ustanovují mezinárodní nástroje pro řešení problematiky stárnutí. Podporují národní i regionální snahy účinně řešit stárnutí populace, využívat potenciálu seniorů, reagovat na potřeby seniorů a postarat se o jejich zabezpečení. Je třeba, aby se na řešení problematiky stárnutí podílela nejen společnost, ale i senioři samotní aktivním přístupem k rozvoji svého psychického a fyzického zdraví, soběstačnosti. Aktivní přístup k životu přináší pocit smysluplnosti života, pocit vlastní užitečnosti. Jedním ze zdrojů pro aktivní stárnutí jsou vzdělávací aktivity seniorů. Je možné očekávat, že v souvislosti s nastoleným demografickým vývojem bude v následujících letech téma vzdělávání seniorů v rámci celoživotního učení stále více aktuálním.

Tématu seniorského vzdělávání, konkrétně vzdělávání na Univerzitě třetího věku, je věnována tato diplomová práce. Jejím cílem je zjistit, zda účastníkům Univerzity třetího věku vyhovuje její nabídka a způsob výuky a jaké změny by popřípadě uvítali. Ke splnění cíle diplomové práce byla zvolena Univerzita třetího věku Univerzity Karlovy.

Diplomová práce je rozdělena na dvě části – teoretickou a empirickou. Teoretická část je vypracována na základě studia odborných tištěných i internetových zdrojů a tvoří teoretický základ pro empirickou část.

První kapitola je věnována stárnutí a stáří, definici těchto pojmů. Dále je zde popsáno stáří a změny provázející stáří z pohledu vývojové psychologie. Tyto změny mají vliv na potřeby seniorů, které je nutné respektovat při vzdělávání seniorů.

Druhá kapitola je zaměřena na stáří jako na společenský fenomén, nejprve z hlediska demografického vývoje v Evropě i v České republice. Dále je pozornost věnována negativním projevům vůči stáří a seniorům – ageismu v naší společnosti. Rovnocenný přístup k seniorům je jedním z bodů mezinárodních a národních strategických plánů pro řešení problematiky stárnutí a stáří, jejichž východiska jsou popsány v dalších částech této kapitoly. Poslední dvě podkapitoly jsou zaměřeny na kvalitu života seniorů. Jednou z možností, jak zvyšovat kvalitu života ve stáří, je vzdělávání seniorů.

Třetí kapitola je již přímo zaměřena na vzdělávání seniorů, na cíle tohoto vzdělávání a na faktory, které jej ovlivňují. Protože seniorské vzdělávání má z pohledu andragoga svá specifika, jsou dále popsány didaktické zásady, které je důležité dodržovat a lektorské kompetence potřebné pro vzdělávání seniorů.

V současnosti existují různé formy vzdělávání seniorů, jednou z nich jsou univerzity třetího věku. Univerzitám třetího věku (U3V) je věnována čtvrtá kapitola. Je zde popsán jejich historický vývoj ve světě a v České republice. Zde působí Asociace univerzit třetího věku (AU3V), jejímž úkolem je zajišťovat vzájemnou informovanost svých členů a podporovat mezinárodní spolupráci s předními organizacemi zaštiťujícími univerzity třetího věku v zahraničí. V této kapitole je dále popsána současná role univerzit třetího věku, nastolené cíle a možnosti rozvoje U3V v budoucnu. Poslední část této kapitoly je zaměřena na představení Univerzity třetího věku Univerzity Karlovy vzhledem k tomu, že zde bylo provedeno pro účely této diplomové práce průzkumné šetření.

Empirická část navazuje na část teoretickou. Jejím základem jsou výsledky dotazníkového šetření, prováděného ve třech kurzech Univerzity třetího věku Univerzity Karlovy.

V páté kapitole je nejprve popsán cíl a metodologické zajištění průzkumu. Pro získávání dat byl použit dotazník, jehož struktura je zde uvedena. Následně je charakterizován výzkumný soubor, tvořený respondenty ze tří různých kurzů Univerzity třetího věku Univerzity Karlovy. Dále jsou zde uvedeny stanovené výzkumné otázky a hypotézy, stejně tak jako proces zpracování získaných dat od respondentů. Následně jsou zde zpracovaná data interpretována, pro přehlednost jsou znázorněna grafem nebo tabulkou. Na konci této páté kapitoly jsou zjištěné informace shrnuty. Na základě některých zjištění jsou zde uvedena určitá doporučení, která by mohla vést ke zlepšení nabídky U3V UK.

Ve svém závěru je diplomová práce shrnuta a jsou zhodnoceny stanovené cíle.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Stárnutí a stáří

1.1 Vymezení základních pojmů

Stárnutí a stáří jsou dva odlišné pojmy. „*Stárnutí je proces, jehož výsledkem je různý stupeň stáří*“ (Zavázalová a kol., 2001). Stárne jednak všeobecně populace jako celek a stárne individuálně každý člověk již od narození. Každý z nás stárne jiným tempem.

Stáří (sénium) je označení posledních etap ontogenetického vývoje člověka. Jedná se o projev a důsledek involučních změn probíhajících různou rychlostí a s výraznou interindividuální variabilitou. Na charakteru stáří se podílí řada faktorů, např. zdravotní stav, životní styl, vlivy sociálně ekonomické a psychické.

Stáří je podmíněno věkem jedince. Výši věku lze vymežit na základě několika kritérií. Je tak možné stáří členit dle věku kalendářního, funkčního a demografického.

Kalendářní věk je odvozen od data narození. Je tedy jednoznačně vymežitelný, ale nepostihuje individuální rozdíly. Vysoký kalendářní věk nemusí odpovídat vysokému věku psychickému či sociálnímu.

Funkční věk dle Pacovského (1994) odpovídá skutečnému funkčnímu potenciálu člověka (věk skutečný). Funkční věk má složky biologické, psychologické a sociální (Stuart – Hamilton, 1999):

- Biologické stáří je důsledkem geneticky podmíněného biologického stárnutí, celoživotním působením zevního prostředí a životního stylu.
- Psychologické stáří je ovlivněno například přirozenými funkčními změnami v průběhu stárnutí, individuálními rysy osobnosti a reakcí člověka na jeho stáří. Subjektivní věk souvisí s tím, jak se člověk sám cítí. Nemusí korespondovat s objektivní skutečností ani s reálnými možnostmi jedince.

- Sociální stáří zahrnuje různé stránky sociálního života člověka. „*Sociální stáří je dáno změnou rolí, životního způsobu i ekonomického zajištění.*“ (Kalvach, 1997, s. 20). Často je spojováno s dosažením určitého věkového kritéria jako je hranice věku pro odchodu do starobního důchodu.

Sociální věk se také vztahuje k chování, které společnost očekává od osob v daném věku. V této souvislosti je podle Kalvacha (1997) možné stáří rozčlenit do následujících „věků“:

- *Třetí věk* (označovaný jako postproduktivní) - stáří tak může být vnímáno jako období poklesu zdatnosti a ztráty produktivního přínosu. Taková představa stáří však přináší nebezpečné východisko k podceňování, diskriminaci a potlačování potřeb a osobnostního rozvoje jako celoživotního procesu daného jedince.
- *Čtvrtý věk* - bývá někdy používán nevhodně k označení fáze závislosti s představou zákonité nesoběstačnosti, což obecně odporuje představě úspěšného stárnutí.

Demografické stáří je měřeno podílem osob vyššího věku na celkovém počtu obyvatelstva. Podle stupně stáří populace je možné hodnotit společenské a ekonomické důsledky stárnutí obyvatelstva (Zavázalová a kol., 2001).

1.2 Periodizace stáří

Pro demografické účely je třeba stanovit hranice kalendářního věku. Vymezení spodní hranice demografického stáří vychází z biologických kritérií individuálního stárnutí populace a je podstatně ovlivněno sociálními a ekonomickými faktory (pracovní aktivitou). Spodní hranice stáří se vývojem společnosti posouvá k vyšším věkovým kategoriím. Před 200 lety by společnost za starého označila člověka čtyřicetiletého, na konci 19. století by jím byl padesátník. V současnosti je za spodní hranici vyššího věku (demografického stáří) ve vyspělých společnostech považován věk 65 let (Langmeier, Krejčířová, 1998).

Světová zdravotnická organizace (WHO) navrhla v 60. letech 20. století patnáctiletou periodizaci pro druhou polovinu lidského života:

- 45 – 59 let střední (zralý) věk
- 60 – 74 let vyšší věk (rané stáří)
- 75 – 89 let stařecký věk (vlastní stáří)
- 90 a více let dlouhověkost

(Haškovcová, 2010)

Pro období stáří jako celku se častěji používá následující dělení:

- 65 - 74 let mladí senioři (young old) – problematika penzionování, volného času, aktivit, seberealizace
- 75 – 84 let staří senioři (old old) – problematika adaptace, tolerance, zátěže, specifického stonání, osamělosti
- 85 a více let velmi staří senioři (very old old) – problematika soběstačnosti a zabezpečení

(Haškovcová, 2010)

1.3 Gerontologie

Vědecká disciplína, gerontologie, zkoumá stárnutí a stáří z mnoha pohledů. Jejím cílem je snaha o zdravé stárnutí a stáří, prevence předčasného a patologického stárnutí, prodloužení samostatnosti a zlepšení kvality života jedince i ve vyšším věku (Zavázalová a kol., 2001).

Je členěna na obory:

- gerontologii experimentální, zabývající se mechanismy biologického a psychologického stárnutí jedince
- gerontologii sociální, zaměřující se na sociální faktory ovlivňující stárnutí a sociální dopady stárnutí na stáří jedince

- gerontologii klinickou (geriatrii), interdisciplinární medicínský obor, jehož „předmětem zájmu je stárnoucí a starý člověk ve zdraví a především v nemoci.“ (Holmerová, Jurašková, Zikmundová a kol., 2007: 13)

1.4 Stáří z hlediska vývojové psychologie

Stárnutím se mění tělesný, psychický, emocionální a sociální stav individuálně u každého jedince v závislosti na genetických dispozicích a mnoha vnějších faktorech. Proces stárnutí je nerovnoměrný dokonce i v jednom organismu a jeho orgánových systémech. Tělesné změny jsou ve stáří znatelnější než změny psychické. Rozdíly jsou i v sociálním zařazení stárnoucího člověka, nejen z pohledu hodnocení okolí, ale především z pohledu sebepojetí.

Stáří neznamena nemoc jako takovou, ale vlivem negativních vlivů působících při procesu stárnutí se nemoc ve stáří častěji projevuje. Velmi často se vyskytuje více chronických onemocnění u člověka najednou, tzv. polymorbidita. Tato onemocnění mohou být somatického či psychického původu (Vágnerová, 2007).

1.4.1 Tělesné změny

Tělesné změny stárnoucího organismu významně postihují pohybový aparát. Dochází k úbytku svalové síly, k řídnutí kostí, stárnutí chrupavky, což se projevuje poklesem rychlosti, obratnosti, síly, chůze je namáhavou, často bolestivou činností, zvyšuje se riziko úrazu.

Tělesné změny v oblasti oběhového systému mají za následek postižení srdce a cév vedoucí k častým chronickým nemocem (vysoký krevní tlak, ischemická choroba srdeční, cévní mozkové příhody).

Změny postihují také dýchací, zažívací, imunitní, vylučovací systém (pokles funkce močového měchýře a ledvin, poruchy kontinence moči), endokrinní systém (snížení hladiny vylučovaných hormonů vedoucí ke ztrátě vitality, řídnutí vlasového porostu, křehkosti kostí).

Úbytek nervových buněk má za následek změny nervového systému (úbytek mozkové tkáně, zpomalené reakce, psychické potíže, chvění končetin, poruchy spánku, poruchy koordinace).

Tělesné změny se z vnějšího pohledu projevují na vzhledu staršího člověka, dochází ke ztrátám typických rysů pro daného jedince, ke změnám postavy, k šedivění a vypadávání vlasů, pigmentaci a vráscitosti kůže, ztrátě zubů, poklesu brady, zašpičatění nosu, prodloužení ušního boltce.

Změny smyslového vnímání u stárnoucího jedince bývají problematické především ze sociálně komunikačního hlediska. Zhoršení smyslového vnímání má za následek změny v oblasti zraku (pokles zrakové ostrosti, rozpoznávání barev, zhoršení adaptace na změny svitu), v oblasti sluchu (zhoršené rozlišování sluchových vjemů vedoucí k poklesu výkonu, nervozitě, dezorientaci až psychickým příznakům), v oblasti chuti, čichu a hmatu (oslabení vnímání, nedostatečná rozlišovací schopnost). (Holmerová, Jurašková, Zikmundová a kol., 2007, Mühlpachr, 2004)

1.4.2 Psychické změny

Změny psychických funkcí podmíněny biologicky, psychosociálně nebo kombinací obou těchto vlivů. Následkem jejich působení je pokles odolnosti organismu a snížená schopnost adaptace na nové podněty či změny (Holmerová, Jurašková, Zikmundová a kol., 2007, Vágnerová, 2007). Za nejobecnější charakteristiku procesu stárnutí bývá považováno celkové zpomalení duševní činnosti.

Pro stárnutí typickou biologicky podmíněnou změnou jsou strukturální a funkční změny mozku (úbytek mozkové tkáně, synaptických spojů mezi nervovými buňkami, snížení produkce neurotransmiterů¹), které mají vliv na zpomalení psychické činnosti a porušení její celistvosti. Starší jedinec tak není schopen dostatečně rychle zaznamenávat, zpracovávat, ukládat a využívat přicházející informace.

---

¹ neurotransmiter

Mezi psychosociální faktory ovlivňující psychickou činnost patří životní styl, návyky a daného jedince individuálně nebo tzv. kohortová příslušnost².

Ve stáří dochází ke zpomalení poznávacích procesů:

- Prodloužení reakčních časů – volba a vykonání adekvátní reakce trvá déle, rozhodování trvá déle a je obtížnější.
- Percepce - příjem podnětů ztížen pro orientaci v prostředí vlivem snížené zrakové a sluchové ostrosti.
- Pozornost – obtížnější vykonávání více činností najednou, pokles schopnosti selektivní pozornosti a eliminace nepotřebných informací.
- Paměť a učení – snížená schopnost ukládání nových informací. Typické je snížení všípivosti a výbavnosti. Učení bývá pomalejší, obtížnější. Výše uchování paměťových funkcí souvisí s vyšší vzdělání a trénování paměti.
- Rozumové schopnosti – změny v oblasti intelektových funkcí jsou individuálně variabilní v závislosti na biologických faktorech (dědičné dispozice, somatické či psychické choroby) a sociálních faktorech (vzdělání, životní styl).
- Myšlení – neochota měnit názor, obavy z nových zkušeností (Vágnerová, 2007)

1.4.3 Emocionální změny

Změny v emočním prožívání ve stáří souvisí s psychickým, somatickým a sociálním stavem daného jedince a jsou značně individuální.

Ve stáří klesá intenzita a frekvence emočních prožitků, narůstá emoční stabilita projevující se vyrovnaností, může však docházet až k oploštění emotivity.

Ačkoli stárnutí přináší celkové zpomalení a zklidnění, zároveň se však zvyšuje dráždivost, přecitlivělost, emoční labilita, což má za následek obtížné zvládnutí emočních projevů. I malý podnět dokáže starého člověka dojmout až k slzám, nezvyklými nejsou ani náhlé negativistické projevy (Haškovcová, 2010, Vágnerová, 2007).

---

² kohortová příslušnost – (kohorta - generace) – velká skupina stejně věkově starých osob, na něž působily podobné sociokulturní zkušenosti (Vágnerová, 2007)

1.4.4 Změny osobnostních vlastností

„*Stáří karikuje povahu*“ (Haškovcová, 2010: 141). Povahové vlastnosti charakteristické pro daného jedince se s věkem zvyrazňují. Případně se mohou začít projevovat vlastnosti nové. Charakter osobnostních změn souvisí se způsobem adaptace na nové životní situace, s aktuálním životním stylem jedince a vnějšími sociálními faktory, které mohou mít vliv na snížení sebedůvěry stárnoucích osob (Vágnerová, 2007).

1.4.5 Změny volního jednání a potřeb

Stárnoucí člověk musí k dosažení vytyčeného cíle vyvinout velké volní úsilí. Rozhodování pomocí aktivní vůle je obtížnější, trvá déle. Na druhou stranu se může posílit stálost a trpělivost při samotné realizaci rozhodnutí za pomoci pasivní vůle.

Mění se také potřeby stárnoucího jedince a způsob jejich uspokojování:

- Pokles potřeby stimulace a ztížení či nevěle adaptace na nové podněty
- Potřeba sociálního kontaktu – bývá nejvíce uspokojena kontakty se známými lidmi (rodina, nejbližší známí), zvýraznění porozumění s vrstevníky
- Zvýšená potřeba citové jistoty a bezpečí – zintenzivnění vazby na blízké osoby poskytující pomoc a oporu, potřeba psychické i fyzické blízkosti
- Pokles významu potřeby seberealizace, přesto stálá potřeba svobody samostatného jednání a rozhodování o svém životě, potřeba uznání a užitečnosti.
- Potřeba naděje a představy vlastní budoucnosti – ovlivněna aktuálním zdravotním stavem, rolí jedince a mezilidskými vztahy (Vágnerová, 2007).

2 Stáří jako společenský fenomén

2.1 Stáří z hlediska demografie

Demografické stárnutí populace je současným celosvětovým sociálním fenoménem. Jeho počátky jsou úzce spojeny s postupným šířením demografické revoluce (demografického přechodu) v Evropě od poloviny 18. století, vyznačující se poklesem míry porodnosti a míry úmrtnosti a prodlužováním naděje dožití³ při narození. Vlivem těchto faktorů se měnila věková struktura ve směru populačního stárnutí.

U nás první demografická revoluce proběhla v letech 1830 – 1930. Od 60. let 20. století prochází Evropa přechodem druhým. Došlo k proměně hodnotové orientace odrážející se v demografickém chování, k růstu individualismu. Rodina ztrácí svou nezastupitelnou funkci, narůstá počet nesezdaných soužití a neúplných rodin. Také se posouvá věk vstupu do manželství a věk, kdy lidé přivádějí na svět své první dítě. Výsledkem je výrazný pokles míry porodnosti pod hranici prosté reprodukce, která nezaručuje početní obnovu populace (Chludilová, Socioweb [online]).

Demografické stárnutí je proces, při němž se postupně mění věková struktura obyvatelstva takovým způsobem, že se zvyšuje podíl seniorů a snižuje se podíl dětí mladších 15 let, tzn. starší věkové skupiny rostou početně relativně rychleji než populace jako celek. Hlavní příčinou demografického stárnutí je spolu s poklesem porodnosti trvalý pokles specifických měr úmrtnosti vedoucí k prodlužování naděje dožití a tím k častějšímu dožívání se vyššího a vysokého věku. Důsledky demografického stárnutí se dotýkají všech sfér sociálního a ekonomického vývoje a nejčastější obavy vyvolávané změnou věkové struktury se pojí s udržitelností financování důchodového systému, nedostatkem pracovních sil na trhu práce a růstem nákladů na sociální zabezpečení a zdravotní péči. Proces populačního stárnutí se nicméně promítá též do postavení seniorů ve společnosti i do sféry soukromé, do mezigeneračních vztahů a vztahu uvnitř rodiny (Svobodová, Demografie [online]).

---

³ naděje dožití (střední délka života) – demografický ukazatel, konstruovaný z úmrtnostních tabulek. Udává hypotetický počet let života zbývajících v dané populaci jedinci určitého věku a pohlaví, za předpokladu nezměněných poměrů úmrtnosti. Je stanovována při narození a při dosažení 65 let věku (Mühlpachr, 2004).

Demografické stárnutí populace je vyjadřováno indexem stáří, což je poměr osob ve věku nad 65 let na 100 osob ve věku 0 – 14 let. Podle klasifikace OSN se za starou populaci považují společnosti, v nichž senioři ve věku 65 a více let tvoří alespoň 7%. (Mühlpachr, 2004).

2.1.1 Demografické stárnutí v Evropě

Jak uvádí Mašková v analýze perspektiv populačního stárnutí v Evropě (Demografie [online]), stárnutí obyvatelstva Evropy se podstatně prohloubilo během druhé poloviny 20. století. Absolutní počet seniorů starších 65 let se více než zdvojnásobil ze 46 mil. v roce 1950 na 112 mil. v roce 2000 a jejich podíl v celkové populaci se zvýšil z 8% na 14%. V následujících padesáti letech bude stárnutí obyvatelstva dominantním demografickým procesem Evropy. Evropa je v současnosti demograficky nejstarším regionem světa a podle střední varianty populačních prognóz OSN z roku 2000 si tuto pozici udrží i nadále. Zejména po roce 2030 se její prvenství ještě podstatně zvýrazní (viz tabulka č. 1).

Tab 1: Stárnutí obyvatelstva vyspělých regionů světa, 2000-2050

Region	Podíl osob ve věku 65 a více let (v %)			
	2000	2015	2030	2050
Evropa	13,9	16,4	22,1	27,6
Severní Amerika	12,3	14,6	20,4	21,4
Austrálie/Nový Zéland	12,2	15,1	20,2	22,5

Zdroj: Mašková, Demografie [online].

V rámci mírného poklesu celkového počtu obyvatelstva budou senioři ve věku nad 65 let v příštích padesáti letech jedinou početně rostoucí věkovou skupinou. Již během příštích 15 let dojde k vyrovnání počtů dětí a seniorů a v roce 2050 lze očekávat, že v Evropě bude dvakrát více seniorů starších 65 let než dětí ve věku do 15 let (viz tabulka č. 2).

Tab 2: Vývoj hlavních věkových skupin v Evropě, 2000-2050

Věková skupina	2000	2015	2030	2050	2015	2030	2050	2000	2015	2030	2050
	Absolutní počet (v mil.)				Index (2000=100)			Podíl v populaci (%)			
0-14	150	120	113	106	80	75	70	18,6	15,0	14,5	14,7
15-64	546	549	493	414	101	90	76	67,5	68,6	63,4	57,7
65+	112	132	172	198	117	153	176	13,9	16,4	22,1	27,6
Celkem	808	801	778	718	99	96	89	100,0	100,0	100,0	100,0

Zdroj: Mašková, Demografie [online].

Současná úroveň a očekávaný vývoj stárnutí se však v jednotlivých zemích Evropy podstatně liší dle jejich různorodé demografické situace vyplývající jednak z nestejně doby ukončení demografické revoluce, jednak z vývoje všech tří hlavních determinant vývoje věkové struktury - plodnosti, úmrtnosti a migrace - během 20. století. Heterogenita mezi evropskými zeměmi zůstane zachována i nadále, přesto je nevyhnutelný proces stárnutí charakteristický pro všechny země Evropy (viz tabulka č. 3).

V Evropě jsou na jedné straně země, jejichž věková struktura je ještě velmi mladá s podílem seniorů pod 6%. Na druhé straně "nejstarší" zemí je Itálie s podílem osob starších 65 let vyšším než 18%, následovaná Řeckem a Švédskem. Do roku 2015 budou rychle stárnout především ty evropské země, ve kterých je stárnutí již podstatněji rozvinuto, a některé další, kde intenzita plodnosti i úmrtnosti v posledních letech podstatně poklesla. K těmto zemím se řadí také Česká republika.

Tab 3: Pořadí evropských zemí podle podílu osob ve věku nad 65 let (v %)

2000		2015		2030		2050	
1. Itálie	18,2	1. Itálie	22,4	1. Svýcarsko	30,2	1. Španělsko	37,6
2. Recko	17,3	2. Švédsko	22,3	2. Itálie	28,6	2. Itálie	35,9
3. Švédsko	17,2	3. Svýcarsko	22,1	3. Rakousko	27,9	3. Slovinsko	34,8
4. Španělsko	16,9	4. Recko	21,2	4. Německo	27,7	4. Recko	34,1
5. Belgie	16,7	5. Německo	21,0	5. Švédsko	27,0	5. Rakousko	34,0
22. CR	13,9	12. CR	18,7	11. CR	24,4	6. CR	32,7
39. Moldávie	9,4	39. Arménie	10,3	39. Irsko	16,9	39. Kypr	23,2
40. Arménie	9,4	40. Moldávie	10,2	40. Moldávie	16,5	40. Irsko	21,9
41. Azerbajdžán	5,9	41. Azerbajdžán	8,1	41. Azerbajdžán	15,1	41. Lucembursko	19,7
42. Turecko	5,6	42. Albánie	8,1	42. Albánie	13,1	42. Albánie	18,4
43. Albánie	5,6	43. Turecko	7,2	43. Turecko	11,1	43. Turecko	17,9

Zdroj: Mašková, Demografie [online].

V období 2015-2030 bude intenzivní stárnutí probíhat již ve všech evropských zemích. Kromě efektu nízké úrovně plodnosti a rostoucí naděje dožití bude v řadě zemí ovlivňovat nárůst podílu seniorů i přesun početně silných poválečných ročníků přes hranici 65 let. Po roce 2030 se začnou plně projevovat důsledky rozdílů současných i očekávaných úrovní plodnosti a úmrtnosti. Zatímco v zemích severní a západní Evropy lze podle projekcí OSN očekávat mírné zpomalení procesu stárnutí, v ostatních zemích se bude podíl seniorů výrazně zvyšovat. V demograficky nejstarších evropských zemích jižní a střední Evropy bude podíl seniorů dosahovat více než 30 % z celkového počtu obyvatelstva. Česká republika s téměř 33 % osob ve věku nad 65 let bude podle prognózy zaujímat šestou pozici v Evropě (Mašková, Demografie [online]).

2.1.2 Demografické stárnutí v České republice

Stárnutí populace se nevyhnulo ani České republice, i když nastoupilo oproti západoevropským zemím s určitým zpožděním (od 90. let 20. století). Podle demografické analýzy projekce střední varianty předpokládaného stárnutí populace České republiky do roku 2065 dle Českého statistického úřadu je zřejmé, že zastoupení tří hlavních věkových skupin obyvatelstva se bude nadále proměňovat (Svobodová, Demografie [online]).

V tomto období je patrný pokles zastoupení dětí do 15 let v důsledku poklesu porodnosti a zároveň výrazný nárůst podílu seniorské populace způsobený zlepšováním úmrtnostních poměrů, a to zejména osob ve vyšším věku. Zatímco na počátku 21. století podíl dětí do 15 let nad poproduktivní složkou převažoval, v následujícím období dochází k převaze procentuálního zastoupení osob starších 65 let a tato převaha se do budoucna bude stále zvyšovat. V současné době představuje zastoupení dětské složky (podíl osob ve věku 0-14 let) 14,2 % a podíl seniorů 15,2 %. Střední varianta projekce ČSÚ předpokládá velmi rapidní nárůst podílu osob ve věku 65 a více let po celé sledované období a v horizontu prognózy, tedy v roce 2055 by tento podíl měl být již třetinový. Nárůst podílu této složky obyvatelstva přitom nebude již zejména na úkor složky dětské, ale půjde ruku v ruce především s poklesem podílu produktivní složky obyvatelstva (viz tabulka 4).

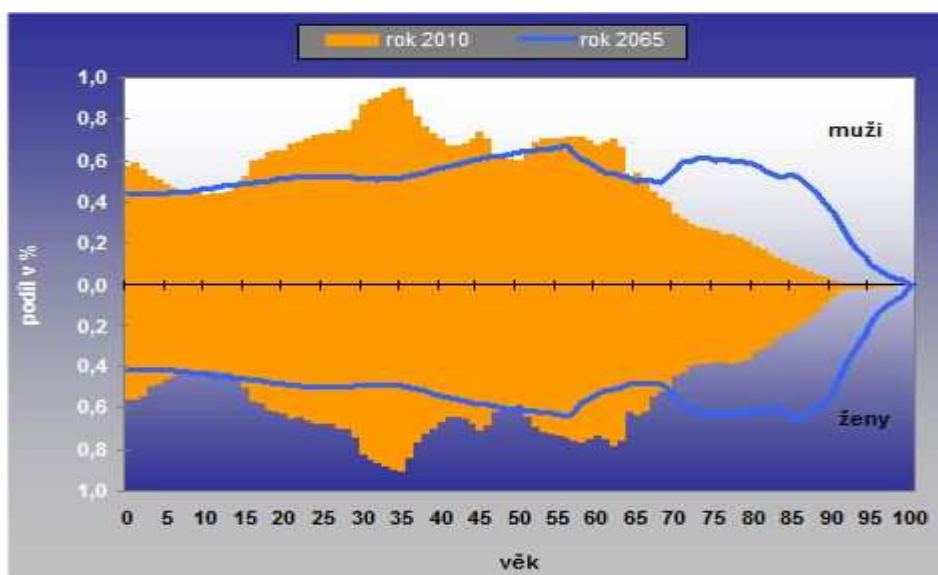
Tab 4: Vývoj složení obyvatelstva ČR podle hlavních věkových skupin mezi lety 2000-2065, vybrané roky (v %)

Věk	2000	2010	2015	2020	2025	2035	2045	2055	2065
0-14	16,4	14,2	15,1	15,6	14,9	13,0	13,3	13,9	13,2
15-64	69,8	70,6	67,2	64,4	63,4	62,5	57,0	53,7	54,6
65+	13,8	15,2	17,7	20,1	21,7	24,5	29,6	32,4	32,2

Zdroj: Svobodová, Demografie [online].

Z grafu č. 1 znázorňujícího reálnou věkovou strukturu obyvatelstva České republiky v roce 2010 ve srovnání s věkovou strukturou prognózovanou Českým statistickým úřadem pro rok 2065 je patrná rapidní změna, jež zasáhne celou populaci ČR. Skupina obyvatel ve věku 65 a více let bude početně i nadále narůstat, což ve svém důsledku zapříčiní výraznou deformaci věkové pyramidy, jejíž základna se podstatně zúží a vrchol naproti tomu velmi výrazně rozšíří. Celkový počet obyvatel České republiky jako celku by se měl do roku 2065 mírně zvýšit, a to ze současné hodnoty 10 506 813 osob na předpokládaných 10 689 713 osob.

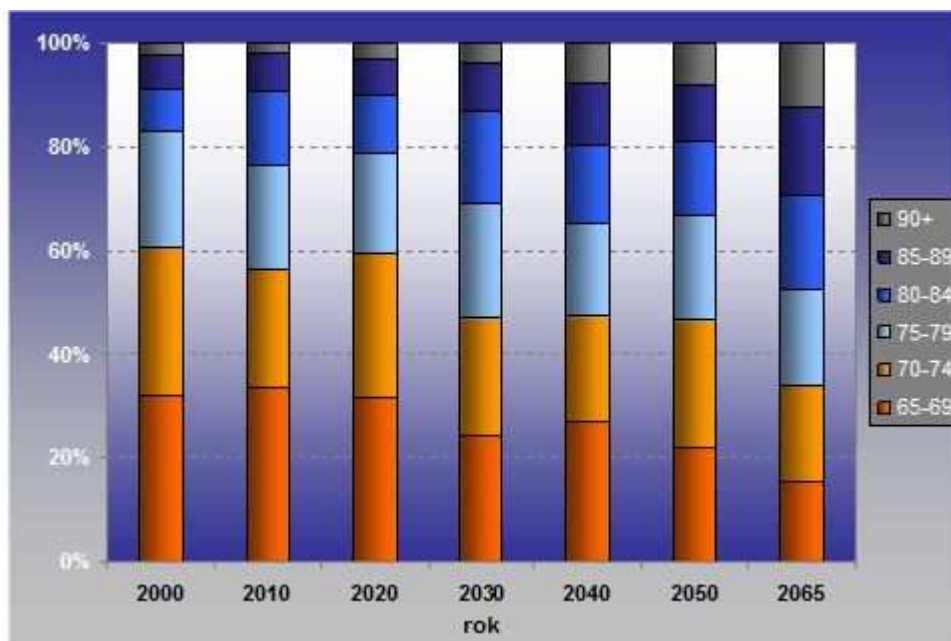
Graf 1: Reálná a předpokládaná věková struktura obyvatelstva České republiky v letech 2010 a 2065

Zdroj: Svobodová, Demografie [online].

Znatelné změny způsobené dalším nárůstem naděje dožití při narození se promítnou zejména uvnitř skupiny samotných seniorů – zatímco v roce 2010 tvořily třetinu ze všech seniorů osoby ve věku 65-69 let, v roce 2065 bude tato věková skupina zaujímat pouze 15 %. Ve srovnání s rokem 2010 by se mělo téměř dvojnásobně zvýšit zastoupení seniorů ve věkové skupině 70-79 let, rapidní zvýšení je očekáváno také ve věkové skupině 80 a více let (viz graf č. 2).

Graf 2: Věková struktura skupiny seniorů (ve věku 65 a více let) ve vybraných letech, reálný a projektovaný stav (v %)

Zdroj: Svobodová, Demografie [online].

Průměrný věk české populace vzrostl za posledních 10 let o téměř 2 roky, z 38,8 let na současných 40,6 roku, přičemž do roku 2065 se očekává nárůst o dalších více než 8 let. Pokles porodnosti spolu s rostoucí střední délkou života se nejvýrazněji projevuje v hodnotách indexu stáří jako poměru počtu obyvatel ve věku 65 a více let a počtu dětí ve věku do 15 let. Tento index se z původní hodnoty 83,1 v roce 2000 zvýšil na současných 107 seniorů připadajících na 100 dětí do 15 let. Podle projekce ČSÚ by se měl v horizontu prognózy tento index zvýšit dokonce na hodnotu 243,6. To znamená, že na každé dítě ve věku do 15 let by připadali více než dva senioři.

Celkové zlepšování úrovně úmrtnosti se zřetelně odráží v nárůstu naděje dožití při narození, která se mezi roky 2000 a 2010 zvýšila ze 71,7 na 74,4 roku u mužů

a ze 78,4 na 80,6 roku u žen, tj. o 2,7, resp. 2,2 roky. Ke zvýšení naděje dožití při narození přispěl kromě snížení kojenecké úmrtnosti zejména pokles úmrtnosti starších osob, u mužů se výraznou měrou podílelo zlepšení úmrtnostních poměrů ve středním věku. Prodlužování naděje dožití při narození je možné očekávat i do budoucna. Dle střední varianty projekce ČSÚ dosáhne tento ukazatel v roce 2055 hodnoty 84,5 let pro muže a 89,3 roku po ženy (Svobodová, Demografie [online]).

2.2 Ageismus

V minulosti se naši předci jen zřídka dožívali vysokého věku. Staří lidé byli ceněni jako zdroj moudrosti a zkušeností. Dosáhnout vysokého věku bylo vytouženým cílem a snem každého jednotlivce. Od 19. století dochází k odklonu od představy uctívaného idylického stáří, společnost se začíná orientovat na děti a mladé lidi. Dnešní doba se vyznačuje kultem zdravých, sebevědomých a výkonných mladých lidí. Řada oborů průmyslu se zaměřuje především na věkovou populaci 20 – 30 let. Pojem stáří je tedy vnímán jako cosi negativního. Představa stáří je v západní civilizaci převážně spojena s výraznou změnou sociálního statusu, nemocemi, ošklivostí, poklesem fyzických a duševních schopností, s chudobou, strachem ze smrti. Tento společenský předsudek přerostl v nepřátelský postoj vůči stáří a starým lidem – ageismus (věkovou diskriminaci) (Haškovcová, 2010).

Tento pojem byl poprvé použit v roce 1968 ředitelem amerického Národního institutu pro stárnutí R. N. Butlerem v souvislosti s diskriminační bytovou politikou uplatňovanou na základě věku. Původní a dodnes pravděpodobně nejrozšířenější Butlerova definice ageismu z roku 1975 hovoří o procesu systematického stereotypizování a diskriminace lidí pro jejich stáří (Vidovičová, Ageismus [online]).

Česká sociologická definice dle socioložky L. Vidovičové zní: „Ageismus – neboli věková diskriminace je ideologie založená na sdíleném přesvědčení o kvalitativní nerovnosti jednotlivých fází lidského životního cyklu, manifestovaná skrze proces systematické, symbolické i reálné stereotypizace a diskriminace osob

a skupin na základě jejich chronologického věku a/nebo na jejich příslušnosti k určité kohortě/generaci.“ (Vidovičová, 2008, s. 113)

Ageismus příliš generalizuje, považuje za méněcenné všechny seniory, bez přihlédnutí k jejich individuálním rozdílům. S ageismem jsou spojeny verbální i neverbální projevy až odpor vůči seniorům, tendence je jako méně významnou součást společnosti izolovat (Vágnerová, 2007). Ageismus se projevuje v diskriminaci v pracovní oblasti, ekonomickým napětím vzniklým na základě nevhodně prezentovaných výroků vůči věkově diskriminované skupině („důchodcům“), stereotypní vnímání image seniorů podporované médií (Farková, 2009). Od pojetí stáří v dané společnosti se samozřejmě odvíjí sebepojetí starých lidí v ní žijících. Zajímavostí je pozorovaná nesourodost postojů při srovnávání silně negativního hodnocení populačního stárnutí a zároveň pozitivního přístupu k blízkým seniorům-příbuzným (Haškovcová, 2010).

Od 1. října 2010 probíhá v České republice dlouhodobá osvětová kampaň s cílem vymezit se proti diskriminaci seniorů, připomenout hodnoty, které s sebou stáří přináší, probudit zájem o téma stáří a podnítit mladé lidi k mezigenerační diskuzi. Do kampaně se zapojily i známé osobnosti z uměleckého prostředí. Na plakátech ke kampani říkají: „*Nech moji babičku na pokoji!*“, „*Nech mého dědečka na pokoji!*“ či „*Po kalbě mě nejlíp vyléčí babiččina polévka.*“ (Elpida [online])

2.3 Nadnárodní strategie řešení problematiky stárnutí a stáří

V roce 1982 se ve Vídni pod patronátem Organizace spojených národů (OSN) konalo Světové shromáždění o stárnutí a stáří, které se zabývalo demografickými, ekonomickými a sociálními problémy v souvislosti s tématem stárnutí populace ve vyspělých zemích. Výsledným dokumentem této konference byl Mezinárodní akční plán s důrazem na povinnost jednotlivce i společnosti připravit se na stáří (Haškovcová, 2010). Byl to vůbec první mezinárodní nástroj pro řešení problematiky stárnutí s cílem posílit schopnosti států a občanské společnosti řešit účinně stárnutí populace, využívat rozvojového potenciálu seniorů a reagovat na potřeby seniorů, postarat se o jejich

zabezpečení. Zahrnoval 62 doporučení pro kroky zaměřené na výzkum, sběr a analýzu dat i vzdělávání. Byly stanoveny oblasti pro jejich další rozvoj (zdraví a výživa, ochrana starších konzumentů, bydlení a životní prostředí, rodina, sociální zabezpečení, zabezpečení příjmu a zaměstnání, vzdělávání). (Helcom [online])

V prosinci roku 1991 byly v Rezoluci OSN č. 46/91 stanoveny Zásady Organizace spojených národů pro seniory. Vlády členských zemí byly vyzvány k implementaci těchto zásad do praxe. Jednalo se o nezávislost, zapojení do společnosti, laická i profesionální péče, seberealizace a důstojnost (Haškovcová, 2010, Helcom [online]).

Od roku 1998 je 1. říjen vyhlášen Mezinárodním dnem seniorů, zvyšuje tak povědomí světové veřejnosti o problémech seniorů, se kterými se potýkají.

Rok 1999 byl vyhlášen Organizací spojených národů za Mezinárodní rok seniorů s cílem vytvořit „Společnost pro každý věk“, tedy společnost přátelskou i vůči seniorům (Haškovcová, 2010).

V září roku 1999 na 4. světové konferenci o stárnutí v Montrealu byla přímo seniory zformulována Montrealská deklarace (též pod názvem „My, starší lidé celého světa“), kde bylo připomenuto právo seniorů na důstojnost a respekt a zároveň jejich zodpovědnost přispívat k realizaci těchto práv aktivní účastí. Tato výzva apelovala také na posílení akceschopnosti veřejného, soukromého, dobrovolného i nevládního sektoru přispívat a spolupracovat pro blaho starých osob (Haškovcová, 2010, Helcom [online]).

V dubnu roku 2002 se v Madridu uskutečnilo druhé Světové shromáždění o stárnutí a stáří, tentokrát se zaměřením na problematiku stárnutí a stáří i v zemích rozvojových a zemích s přechodovou ekonomikou a mimo jiné také na problematiku týrání starých osob. Výsledkem shromáždění byl obsáhlý Mezinárodní akční plán pro problematiku stárnutí (nazývaný také Madridský plán pro problematiku stárnutí) (Helcom [online]). Akční plán vychází z předpokladu, že základ zdravého a bohatého života ve stáří je položen během dřívějších fází života (Madridský plán a jiné strategické dokumenty, 2007). Obsahuje 117 konkrétních doporučení rozčleněných do tří prioritních směrů:

- senioři a rozvoj (aktivní účast seniorů na životě a rozvoji společnosti, práce a stárnoucí pracovní síla, rozvoj v zemědělských oblastech, migrace a urbanizace, přístup ke znalostem, vzdělání a výchově, mezigenerační solidarita, vymýcení chudoby, zajištění příjmu, sociální ochrana, prevence chudoby, situace ohrožující seniory)
- zlepšení zdraví, tělesné a duševní pohody v pokročilém věku, zajištění příznivého a podpůrného prostředí (podpora zdraví a tělesné a duševní pohody během života, univerzální a rovný přístup ke zdravotním službám, senioři a HIV/AIDS, vzdělávání poskytovatelů péče a zdravotnického personálu, potřeby seniorů v oblasti duševního zdraví, senioři a zdravotní postižení)
- vytváření prostředí vstřícnosti a pochopení (bydlení a okolní prostředí, péče a podpora poskytovatelů péče, zanedbávání, týrání a násilí, představy o stárnutí)

Mezinárodní akční plán pro problematiku stárnutí stanovuje rovněž mechanismy jeho pravidelného hodnocení a kontroly plnění na národní, regionální i mezinárodní úrovni (Madridský plán a jiné strategické dokumenty, 2007).

V září roku 2002 proběhla v Berlíně Ministerská konference o stárnutí pod patronátem Evropské hospodářské komise (EHK) OSN ve spolupráci s německým spolkovým ministerstvem pro rodinu, seniory, ženy a mládež. Zde byla zformulována regionální implementační strategie v návaznosti na závěry 2. Světového shromáždění o stárnutí a stáří v Madridu. Tato strategie s deseti okruhy závazků je určena k implementaci do národní politiky problematiky stárnutí v jednotlivých členských státech EHK OSN (Helcom [online]).

Regionální implementační strategie obsahuje tyto závazky:

- promítnout problematiku stárnutí do všech oblastí politik s cílem uvést společnost a ekonomiku do souladu s demografickými změnami pro dosažení společnosti pro všechny věkové kategorie
- zajistit plnou integraci a účast seniorů ve společnosti

- v reakci na stárnutí populace podporovat přiměřený a udržitelný hospodářský růst
- nastavit systémy sociálního zabezpečení tak, aby odpovídaly současným a budoucím demografickým podmínkám
- umožnit trhu práce reagovat na ekonomické a sociální dopady stárnutí populace
- podporovat celoživotní vzdělávání a uzpůsobit vzdělávací systém tak, aby odpovídal měnícím se ekonomickým, sociálním a demografickým podmínkám
- snažit se zajistit kvalitu života ve všech životních etapách a zachovat nezávislý život včetně zdraví a celkové tělesné i duševní pohody
- prosazovat genderový přístup ve stárnoucí společnosti
- podporovat rodiny, které zajišťují péči o seniory, a posilovat solidaritu jejich členů jak mezi jednotlivými generacemi, tak uvnitř generací
- podporovat implementaci a hodnocení "Regionální implementační strategie" prostřednictvím regionální spolupráce (Helcom [online], Madridský plán a jiné strategické dokumenty, 2007).

Reakcí na očekávané progresivní demografické stárnutí i na skutečnost, že následující generace starších osob budou zdravější a vzdělanější, je nová strategie přístupu společnosti k populačnímu stárnutí - Aktivní stárnutí - vydaná v roce 2002 Organizací spojených národů. Koncept aktivního stárnutí vychází ze společenské podpory seniorů v jejich aktivním přístupu k rozvoji svého zdraví, zachování soběstačnosti a svépomocném poskytování služeb (Holmerová, Jurašková, Rokosová et al., Geriatrická revue [online]).

Rok 2012 byl Parlamentem Evropské Unie vyhlášen Evropským rokem aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity. Cílem této aktivity je upozornit na společenský přínos seniorů a vyzvat členské státy k vytváření prostředí pro aktivní stárnutí a k posilování mezigenerační solidarity. Tento rok je ve znamení podpory starších lidí

na trhu práce, zajištění uznání seniorů za jejich přínos společnosti, vytvoření lepších životních podmínek pro seniory a podpory nezávislého způsobu života seniorů.

2.4 Národní strategie řešení problematiky stárnutí a stáří

Vláda České republiky v květnu 2002 schválila klíčový dokument Národní program přípravy na stárnutí na období 2003 až 2007 v souladu s doporučeními OSN v Mezinárodním akčním plánu (Vídeň, 1982), v Zásadách OSN pro seniory (1991) a Mezinárodním akčním plánu pro problematiku stárnutí (Madrid, 2002). Cílem tohoto dokumentu je podpořit rozvoj společnosti pro všechny generace, změnit stereotypní postoje jednotlivců i společnosti vůči stárnutí a stáří lidí všech věkových skupin tak, aby lidé mohli stárnout důstojně, v bezpečí.

Národní program přípravy na stárnutí na období 2003 – 2007 se obrací na celou společnost; na mladou generaci (podporou pozitivního, aktivního a orientovaného přístupu ke stáří), střední generaci (podporou ekonomicky aktivní části obyvatelstva k zodpovědnému a dlouhodobému přístupu k přípravě na stárnutí) a seniorskou generaci (podporou aktivního přístupu ke stárnutí a stáří). Stanovuje cíle v těchto oblastech:

- Etické principy
- Přirozené sociální prostředí
- Pracovní aktivity
- Hmotné zabezpečení
- Zdravý životní styl, kvalita života
- Zdravotní péče,
- Komplexní sociální služby
- Společenské aktivity

- Vzdělávání
- Bydlení

V březnu 2006 vláda České republiky a v návaznosti na první zprávu o plnění Národního programu přípravy na stárnutí na období let 2003 až 2007 zřídila Radu vlády pro seniory a stárnutí populace jako svůj poradní a iniciativní orgán. Hlavními cíli Rady vlády pro seniory a stárnutí populace jsou podpora podnikání všech osob, podpora zaměstnanosti starších zaměstnanců, podpora funkce rodiny, zlepšování funkčního zdraví seniorů, prevence věkové diskriminace, ochrana seniorů v rizikových situacích, podpora pozitivního smýšlení lidí o stárnutí a stáří a rozvoj spolupráce mezi státní správou, regionální a místní samosprávou, neziskovými organizacemi a sociálními partnery.

V lednu 2008 přijala vláda České republiky Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012 stanovující cíle a postupy nutné přijmout ve stanovených oblastech v souvislosti s demografickým stárnutím a sociálními změnami. Tento program navazuje na program přípravy na stárnutí stanovený do roku 2007, na zkušenosti s jeho realizací a dále především na dokumenty a doporučení OSN, zejména Mezinárodní akční plán pro problematiku stárnutí (Madrid, 2002). Cílem je realizace programu v rámci působnosti všech ministerských resortů a rozvoj spolupráce v oblasti plnění cílů stanovených programem na všech úrovních veřejné správy (Usnesení vlády ČR ze dne 9. ledna 2008, MPSV [online]).

Program je pro zajištění zvýšení kvality života ve stáří zaměřen na následující strategické oblasti:

- Aktivní stárnutí
- Prostředí a komunita vstřícná ke stáří
- Zlepšení zdraví a zdravotní péče ve stáří
- Podpora rodiny a pečovateli
- Podpora participace na životě společnosti a ochrana lidských práv

(Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012, MPSV [online])

2.5 Kvalita života seniorů

V souvislosti s fenoménem stárnutí populace se zvyšuje zájem o kvalitu života seniorů. Kvalita života (Quality of Life - QOL) je těžko definovatelná, vyznačuje se vysokou mírou subjektivnosti a individuálních rozdílů. Kvalita života seniorů je ovlivňována „*determinantami zdraví*“ – individuálními, komunitními a společenskými faktory mající vliv na proces stárnutí jedince (např. genetické předpoklady, zdravotní a psychický stav, prostředí, styl života, výživa) (Vařurová, Mühlpachr, 2005: 103). Měření kvality života je zásadní otázkou výzkumů zaměřujících se na všechny oblasti života seniorů.

Projekty zabývající se kvalitou života seniorů jsou vzhledem k celosvětovému demografickému vývoji středem pozornosti mnoha mezinárodních i národních institucí. „*Cílem jejich snažení je nejen maximální zkvalitnění péče a zajištění důstojnosti života seniorů, ale také jejich zapojení do veřejného života, ekonomická prospěšnost a uznání ve společnosti.*“ (Vařurová, Mühlpachr, 2005: 6).

Kvalita života je fenoménem, který v sobě obsahuje rozměr biologický, psychologický, ekonomický, estetický, sociální, etický apod. V určité části života může být některý z těchto faktorů dominantní a nebo naopak potlačený. „*Pojem kvalita života není možné objasnit bez axiologického pohledu, protože kvalita života závisí od hledání hodnot v životě člověka.*“ (Balogová, 2005, s. 166). Charakterizovat kvalitu života seniorů není možné bez hlubšího poznání a rozboru jejich individuálního způsobu života, individuálního životního stylu, jejich životní úrovně, konkrétní životní, zdravotní a sociální situace, jejich postojů, návyků a hodnot, které jsou pro ně vlastní.

Aktivní životní styl ve středním věku může určovat, jak bude probíhat tělesné a psychické stárnutí každého jedince. Žije-li člověk v tomto věku plně a zdravě, je pravděpodobné, že kvalita jeho života ve stáří bude odpovídat psychice a tělesným schopnostem kalendářně mnohem mladšího člověka. Ovšem za předpokladu, že bude

ve svých aktivitách pokračovat a bude i nadále udržovat sociální kontakty (Gregor, 1998). Aktivita nejenom ve stáří, jak uvádí Holásková (2005), povzbuzuje psychickou i fyzickou část osobnosti jedince. Pasivní způsob života naopak urychluje fyziologický proces stárnutí, vede k depresím až k rozpadu osobnosti. Aktivní přístup k životu umocňuje pocit užitečnosti, uznání, zvyšuje sociální status seniora, je tak orientován na budoucnost a svůj život vnímá jako smysluplný.

Stuart-Hamilton (1999) však upozorňuje na fakt, že tato teorie aktivity je aplikovatelná pouze na určitou skupinu seniorů. Faktorů ovlivňujících optimální strategii pro seniory je celá řada. Souvisí s finanční situací (není možné dovolit si aktivní životní styl), se zdravotním stavem a typem osobnosti daného jedince (vyhraněný introvert takový životní styl může přímo odmítat).

Mezi další faktory přispívající k pozitivnímu postoji k životu patří kladné sebehodnocení a sebepojetí seniorů, subjektivně vnímaný dobrý zdravotní stav, přetrvávající sexuální aktivita a pevné sociální vztahy s rodinou či okolím. Náročná může být adaptace na změnu v souvislosti s odchodem do důchodu a s ním také často spojené zhoršení finanční situace. Velice silným zatížením pro seniory bývá ovdovění.

2.6 Vzdělání jako součást kvality života senior

Celoživotní přístup jako jeden ze základních principů přístupu ke starším osobám je třeba uplatnit nejen v oblasti zdraví, zaměstnatelnosti, bydlení, hmotného zabezpečení, participace ve společnosti, ale také ve vzdělávání. *“Ke zvýšení kvality života ve stáří a podpoře prosperity ve stárnoucí společnosti je nezbytné dát v průběhu života příležitost pro uplatnění, učení, vzdělávání a aktivní život všem lidem. Lineární model “vzdělání – práce – důchod” stále více přestává platit a hranice mezi jednotlivými fázemi životního běhu se stávají flexibilnějšími a méně ostrými.”* (Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012, MPSV [online])

Zdrojem pro aktivní život seniorů jsou vzdělávací, zájmové a volnočasové aktivity. Tyto aktivity mají svůj přínos pro sebehodnocení a sebepojetí seniorů, jejich

fyzické i duševní zdraví, aktivní zapojení do života společnosti a snadnější adaptaci na nastávající změny (Bočková, 1994).

Livečka (1982) člení funkce vzdělávání seniorů v souvislosti s ovlivněním kvality života seniorů následujícím způsobem:

- funkce preventivní – opatření provedená s dostatečným předstihem mají v budoucnu pozitivní vliv na průběh stárnutí a stáří
- funkce anticipační – pozitivní očekávání nastávajících změn životního stylu, spojenými zejména s odchodem do důchodu
- funkce rehabilitační – znovuoobnovení a udržení vyváženého fyzického a duševního stavu
- funkce posilovací – nejvýznamnější funkce, přispívá k rozvoji zájmů, potřeb a schopností seniorů

3 Vzdělávání seniorů

Procesem vzdělávání ve stáří a teorií výchovy ve stáří a pro stáří se zabývá vědní disciplína gerontagogika, subdisciplína andragogiky, vědy o výchově dospělých, vzdělávání dospělých a péči o dospělé (Andragogický slovník [online]).

Název této vědní disciplíny není ustálen. Bývá nazývána gerontopedagogikou (P. Mühlpachr), na Slovensku geragogikou, v českém prostředí je nejčastěji užíván pojem gerontagogika (M. Beneš).

Výchova a vzdělávání jsou celoživotním procesem, jehož potřeba je aktuálním celospolečenským tématem v souvislosti s demografickým vývojem. V roce 1994 Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (OECD) definovala celoživotní učení jako *„kontinuální proces, který stimuluje a zplnomocňuje jednotlivce k získávání všech znalostí, hodnot, dovedností a porozumění, které potřebuje v průběhu života, a k jejich používání se sebedůvěrou, kreativitou a uspokojením ve všech rolích, okolnostech a prostředcích.“* (Palán, 2002, s. 29)

Strategie celoživotního učení ČR hodnotí změnu nového přístupu k celoživotnímu učení jako jednomu z nástrojů pro využití lidských zdrojů za účelem výrazného ekonomického rozvoje. *„Z eventuálně využitelného prostředku ke kultivaci člověka se stal důležitý nástroj k zajištění existence každého jedince, závislé nejen na předpokladech pro uplatnění se na trhu práce, ale i na možnosti nalézt vlastní identitu a své místo v nepřehledných společenských vztazích.“* (Strategie celoživotního učení, 2006, s. 8).

Konceptem pro řešení aktuálních globálních problémů je pojem tzv. učící se společnosti, kdy je *„vzdělávání dospělých pojímáno v kontextu národních i nadnárodních politických a sociálních změn i systémových změn ve vzdělávání. Učící se společnost je taková společnost, kde je zajištěn všeobecný přístup ke vzdělávání bez jakékoliv diskriminace, kde jsou občané ke vzdělávání všestranně motivováni,*

povzbuzování a podporování všemi veřejnými institucemi a pokrok ve studiu je společností certifikován a uznáván jako základní hodnota.“ (Palán, 2002, s. 222-223).

Seniorská etapa celoživotního vzdělávání má podle I. Klevetové (2008) dva stupně:

- Všeobecné seniorské vzdělávání neprofesního charakteru motivované cílem rozšířit si obzory a snahou o sociální kontakt s vrstevníky
- Inovace odborných znalostí a dovedností za účelem rozvoje či udržení kvalifikace seniorů a aktivního zapojení do chodu společnosti

3.1 Cíle vzdělávání seniorů

Při vzdělávání seniorů jde především o naplnění potřeb nezávislosti, potřeby sociální, potřeby seberealizace, potřeby důstojnosti a potřeby smysluplné náplně života seniorů. Nejčastějšími motivy seniorů ke vzdělávání jsou:

- naplnění kognitivních potřeb - rozšíření, prohloubit stávající poznatky nebo získat nové, potřeba orientovat se v současném společenském dění
- naplnění sociálních potřeb - potřeba kontaktu s vrstevníky, potřeba překonat pocity osamocení, potřeba být s jinými v nejširším slova smyslu
- naplnění potřeby aktivity a produktivnosti – potřeba smysluplné činnosti, potřeba být užitečný
- potřeba kompenzovat nedostatky, ať už intelektuální či emocionální (Pacovský, 2010)

3.2 Faktory ovlivňující vzdělávání seniorů

Proces učení ve stáří je odlišný od učení v jiném věku, je ovlivňován mnoha podmínkami k učení.

Petřková a Čornaničová (2004) dělí tyto faktory - podmínky k učení – na vnitřní (subjektivní, dané osobností učícího se seniora) a vnější (objektivní) faktory.

Subjektivní podmínky:

- kognitivní (intelektové schopnosti)
- afektivní (motivace, postoje, potřeby, zájmy)
- fyzické (zdravotní stav)
- sociální a sociokulturní podmínky (dosažené vzdělání, sociální status, rodinná situace)

Jak uvádí Rabušic ze závěrů výzkumu, „ve starší české populaci je účast na kurzech vzdělávání dospělých výrazně závislá na dosaženém vzdělání: čím vyšší je vzdělání jedince, tím vyšší je jeho participace.“ (Rabušic, 2008, s. 277)

Objektivní podmínky:

- učivo
- vzdělavatelé a organizátoři
- realizační prostředí

Obsah, rozsah či struktura učiva jsou základními prvky vzdělávacího procesu. Při tvorbě vzdělávacích programů pro seniory je třeba respektovat individuální potřeby a rozdíly mezi vzdělávanými seniory způsobené jak odlišnostmi v psychických a kognitivních schopnostech, tak ve fyzické zdatnosti jednotlivců.

Osobnost vzdělavatelů a organizátorů, jejich profesionální přístup je další vnější podmínkou ovlivňující vzdělávání seniorů. Vzdělavatelé a organizátoři vzdělávání seniorů by měli umět reagovat na specifické potřeby této cílové skupiny, pracovat s porozuměním a bez předsudků vůči seniorům.

Nezastupitelnou roli ve vzdělávání seniorů plní i realizační prostředky jako např. dostupnost či materiální vybavení. Čím lepší materiální vybavení, tím může být studium snazší. V seniorském věku je především dobrá dostupnost důležitým faktorem pro rozhodnutí seniorů vzdělávat se.

3.3 Zásady pro vzdělávání senior

Při tvorbě vzdělávacího programu pro seniory či samotné realizaci jejich vzdělávání je vždy důležité respektovat didaktické zásady (Klevetová, 2008):

- Logické uspořádání obsahu výuky
- Přehledné a názorné písemné informace
- Snaha o rozpoznání individuálních schopností a dovedností seniorů, respektování jejich možností
- Vyjadřovat se srozumitelně a pomalu
- Časté opakování a souhrn základních myšlenek a nových poznatků
- Aktivní zapojování seniorů, umožnění seniorům vyzkoušet si nové poznatky či dovednosti v praxi, modelové příklady
- Nežadávat příliš mnoho úkolů najednou
- Nutnost a stálost zpětné vazby
- Motivace, aktivizace a pomoc při překonávání nedůvěry ve vlastní schopnosti

- Nezávislý a kreativní obsah
- Častější přestávky při výuce, výuka v ideální čas (dopolední a odpolední hodiny)

3.4 Role vzdělavatele v seniorském vzdělávání

V široké oblasti seniorského vzdělávání se na edukačních aktivitách podílejí například poradci, lékaři, psychologové, teologové, sociální pracovníci, manažeři, odborní referenti, pedagogicky kvalifikovaní či nekvalifikovaní lektoři i obyčejní lidé. Kompetence výše uvedených aktérů se liší podle jejich náplně práce.

Kompetentní lektor jako nejdůležitější faktor ve vzdělávacím procesu seniorů musí splňovat následující požadavky (Kryštof, Špatenková, 2010):

- Má osobnostní a charakterové vlastnosti, schopnosti, znalosti, dovednosti a zkušenosti nutné ke vzdělávání a komunikaci s cílovou skupinou seniorů
- Umí tyto vlastnosti, schopnosti, znalosti, dovednosti a zkušenosti využít ve vzdělávacím procesu

Klíčové kompetence lektora v seniorském vzdělávání jsou:

- Komunikační dovednosti - kultivovaný, srozumitelný a přiměřeně hlasitý slovní projev s důrazem nejen na obsah, ale i formu sdělení (kratší věty, důležité informace ve slovním výkladu zdůrazněné pomalejším tempem řeči a zvýšením hlasitosti či přestávkami v řeči).
- Schopnost vytvořit optimální učební podmínky – respektování psychických předpokladů posluchačů a jejich individuálních rozdílů, uznávat úroveň jejich kompetencí a podporovat autonomii posluchačů.
- Prezentační dovednosti – efektivní používání adekvátních diaktických metod za účelem podnětí aktivní účasti seniorů, zabezpečení zpětné vazby, umožnění

praktického užití nabytých poznatků, použití vybrané audiovizuální techniky s ohledem na cílovou skupinu.

- Motivační schopnosti – umění motivovat seniory k dalšímu vzdělávání, samostudiu.
- Organizační schopnosti – schopnost přípravy vzdělávacího plánu, schopnost organizace doplňkových způsobů vzdělávání (exkurzí, vycházek, apod.), schopnost operativně reagovat na nastalé změny.
- Osobnostní charakteristiky – osobnostní zralost, vřelost, empatie, kladný vztah k seniorům, tolerance, otevřenost, smysl pro humor, sebereflexe, autoregulace, upravený zevnějšek, apod.

“Lektor ve vzdělávání dospělých totiž není jen učitelem předávajícím vědomosti a informace – měla by to být osobnost z hlediska znalostí, zkušeností i morálních vlastností, s níž mohou senioři konfrontovat své názory, životní zkušenosti a otevřeně diskutovat.” (Kryštof, Špatenková, 2010: 118)

3.5 Formy vzdělávacích aktivit seniorů

Vzdělávání seniorů v České republice se rozvíjelo nejdříve v podobě přednášek v klubech důchodců, zřizovaných tehdejšími národními výbory, a v kulturních institucích. V současné době se na vzdělávání seniorů podílí řada různých vzdělávacích a kulturních institucí, spolků a neziskových organizací.

Širokou škálu činností, včetně zejména jednorázových vzdělávacích aktivit, nabízí různé kluby aktivního stáří, kluby seniorů, sdružující seniory, kteří se mohou také sami aktivně podílet na kulturní a společenské zábavě věnované svým vrstevníkům a handicapovaným občanům, organizovat pravidelná setkání členů klubu, společenské, kulturní, vzdělávací a turistické akce. Tyto kluby se vyznačují trvalejšími a méně formálními vztahy, zaměřují se na rozvoj osobních zájmů a uspokojování sociálních potřeb, společné trávení volného času.

Další možností vzdělávání seniorů jsou Akademie třetího věku, které vznikaly již od osmdesátých let, zejména v regionech s horší dostupností vysokých škol. Jsou organizovány pod záštitou různých organizací (např. Červený kříž) či institucí (Akademie J. A. Komenského, kulturní domy). Jedná se o krátkodobé i vícesemestrální cykly přednášek, diskuzí a seminářů, exkurze, sportovní a turistické aktivity. Akademie třetího věku se vyznačují přístupností výkladu a přizpůsobováním obsahu místním potřebám a individuálním zájmům občanů postproduktivního věku.

Významnou pozici v nabídce vzdělávacích aktivit pro seniory jsou univerzity volného času. Jejich specifikem je možnost celoživotního vzdělávání široké veřejnosti od 18-ti let, předchozí vzdělávání není podmínkou a ekonomicky slabé skupiny (matky na mateřské dovolené, invalidní a starobní důchodci a nezaměstnaní lidé produktivního věku) platí pouze symbolické zápisné. Cílem studia na univerzitě volného času není získání certifikátu, ale získání nových vědomostí a dovedností v oborech, o něž je všeobecně velký zájem, ale které nemohl každý studovat profesně. Nejvíce posluchačů na přednáškách univerzity volného času pochází z řad seniorů, žen na mateřské dovolené a studentů (Šerák, 2009).

První univerzita volného času byla založena v roce 1993, nyní je součástí ojedinělého typu organizace – Centra celoživotního vzdělávání v Praze 7, které nabízí přednáškové bloky Centra zdravé zvědavosti, Centra zdravého stárnutí, dále Nabídkový kurz univerzit třetího věku a Experimentální univerzitu pro prarodiče a vnoučata (Kulturní centrum Vltavská: Centrum celoživotního vzdělávání [online]).

Specifickou součástí celoživotního vzdělávání jsou univerzity třetího věku, které poskytují seniorům vzdělávání na nejvyšší možné, tedy vysokoškolské (univerzitní) úrovni, čímž se odlišují od jiných forem zájmově vzdělávacích aktivit orientovaných na seniory (Šerák, 2009).

4 Univerzity třetího věku

4.1 Historický vývoj univerzit třetího věku ve světě

První univerzita třetího věku (U3V) byla založena v Toulouse ve Francii v roce 1973 jako reakce na stále rostoucí požadavek obyvatel v postproduktivním věku na jejich další sociální a kulturní rozvoj v zájmu udržení fyzické a intelektuální formy. Tato univerzita byla zřízena profesorem práv a ekonomických věd Pierrem Vellasem s cílem vytvořit vzdělávací příležitosti pro stárnoucí populaci a nabídnout program odpovídající potřebám seniorů. Původní studijní program koncipovaný jako systém přednášek pro určitou skupinu studujících seniorů byl později rozšířen i o možnost získat úplné vysokoškolské vzdělání (Haškovcová, 2010). Francouzský model je zaměřen na vzdělávání seniorů a základem tohoto modelu je vazba na univerzitu a jasné rozdělení rolí pedagoga a studenta. Kolem roku 1975 se tento vzdělávací fenomén rozšířil na univerzitách nejen ve Francii, ale také v Belgii, Švýcarsku, Polsku, Itálii, Španělsku, v Quebecu a Kalifornii, později také v Argentině, Venezuele, Brazílii, Chile, Kolumbii, Uruguayi, Ekvádoru, Mexiku a Dominikánské republice (Sikorová, 2010).

V roce 1981 dorazila myšlenka univerzity třetího věku do Cambridge, britský model je však založen na svépomocném přístupu. Nerozlišuje role vzdělávajícího a vzdělávaného, účastníci univerzit třetího věku mohou být učiteli i žáky, podílí se na výzkumných projektech. Svépomocný přístup je založen na názoru, že seniorští studenti nemusí být závislí na vyučujících v produktivním věku, ale je možné využívat znalostí a schopností odborníků z řad vrstevníků samotných posluchačů. Britský model byl úspěšně přijat nejen v Británii, ale v roce 1984 také v Austrálii, v roce 1989 na Novém Zélandu, dále v Bolívii, Brazílii, Ekvádoru, Paraguayi a Argentině (Sikorová, 2010).

V roce 1977 bylo založeno v Toulouse Mezinárodní sdružení univerzit třetího věku (AIUTA) s cílem podporovat růst univerzit třetího věku, navazovat kulturní a vědecké kontakty mezi jednotlivými členy, koordinovat aktivity členských univerzit třetího věku a poskytovat informační servis (Sikorová, 2010).

4.2 Historický vývoj univerzit třetího věku v České republice

V našem prostředí lze za počátek univerzit třetího věku považovat rok 1986, kdy bylo zahájeno studium seniorů na Univerzitě Palackého v Olomouci. Garantem byl tehdejší Československý červený kříž a Československá gerontologická společnost. První univerzita třetího věku pod záštitou univerzity vznikla v roce 1987 při Fakultě všeobecného lékařství (nyní 1. lékařská fakulta) Univerzity Karlovy. Prvním kurzem na této univerzitě byla Biologie člověka, seniorští studenti se aktivně účastnili praktických cvičení, psali seminární práce. Kritériem pro přijetí byl dosažený důchodový věk a zájem o studium. V roce 1989 získali první absolventi univerzity třetího věku na pražské lékařské fakultě Pamětní list (Haškovcová, 2010).

Od roku 1991 do roku 2011 existovala univerzita třetího věku v rozhlasové podobě. Pořad s názvem Rozhlasová akademie třetího věku (později Rozhlasová akademie celoživotního vzdělávání) vysílal Český rozhlas 2 – Praha. Jednalo se o rozhlasový cyklus přednášek, seminářů či besed, který byl veden vysokoškolskými pedagogy, nejvíce z Univerzity Karlovy. Posлуhači vypracovávali písemné odpovědi na zadané otázky, které poté lektori vyhodnocovali. Absolventi akademie získali diplom (Rozhlasová akademie třetího věku [online]).

Významným mezníkem v rozvoji univerzit třetího věku v ČR byl rok 1995, kdy vznikla Asociace univerzit třetího věku České republiky s cílem koordinovat zájmy a potřeby českých univerzit třetího věku.

4.3 Asociace univerzit třetího věku (AU3V)

Asociace univerzit třetího věku je občanské sdružení institucí, které nabízí seniorům v České republice vzdělávací aktivity na úrovni vysokoškolského vzdělávání. Asociace univerzit třetího věku byla založena v roce 1993 z iniciativy několika dobrovolníků, kteří se na svých mateřských univerzitách vzděláváním seniorů zabývali a zajímali se o tuto problematiku v evropském i světovém měřítku. Protože vzdělávání seniorů je prestižním úkolem moderních univerzit, měla AU3V od začátku své

existence dva hlavní úkoly: zajistit vzájemnou informovanost svých členů a postarat se o mezinárodní kontakty AU3V s vedoucími evropskými organizacemi jako jsou Mezinárodní asociace univerzit třetího věku (AIUTA) se sídlem v Toulouse, Evropská federace studujících seniorů na univerzitách (EFOS) se sídlem v Bruselu a evropské informační sítě pro U3V, vedené univerzitou v Ulmu. AU3V usiluje o spolupráci s politickou, podnikatelskou a kulturní reprezentací státu a regionů.

Vzhledem k tomu, že v současné době většina univerzit a vysokých škol v České republice provozuje svou Univerzitu třetího věku, má AU3V se sídlem v Brně bohatou členskou základnu. Činnost AU3V řídí předsednictvo v čele s Prof. Ing. Petrem Vavřínem, DrSc.

AU3V si pro následující období stanovilo tři hlavní úkoly:

- „zajistit institucionální podporu aktivit U3V v rámci rozpočtu MŠMT“
- „dále rozvíjet mezinárodní kontakty AU3V“
- „podporovat a iniciovat aktivity českých vysokých škol v oblasti vzdělávání seniorů jako vysoce potřebnou a společensky prospěšnou činnost“ (AU3V [online]).

4.4 Univerzita třetího věku jako specifická forma celoživotního vzdělávání

Zákon č. 111/1998 Sb. [online] o vysokých školách v platném znění stanovuje, že „vysoké školy poskytují další formy vzdělávání a umožňují získávat, rozšiřovat, prohlubovat nebo obnovovat znalosti z různých oblastí poznání a kultury, a podílet se tak na celoživotním vzdělávání“ (§1, písm. c). Dále upravuje pravidla realizace celoživotního vzdělávání. Stanovuje, že „v rámci své vzdělávací činnosti může vysoká škola poskytovat bezplatně nebo za úplaty programy celoživotního vzdělávání orientované na výkon povolání nebo zájmově. Bližší podmínky celoživotního vzdělávání stanoví vnitřní předpis. Účastníci celoživotního vzdělávání s ním musí být seznámeni

předem“ (§60, odst. 1). „O absolvování studia v rámci celoživotního vzdělávání vydá vysoká škola jeho účastníkům osvědčení“ (§60, odst. 2). „Účastníci celoživotního vzdělávání nejsou studenty podle tohoto zákona“ (§60, odst. 3).

Nabídka vzdělávacích činností na univerzitách třetího věku v České republice je široká a rozmanitá. Podle aktuální informace z Asociace univerzit třetího věku je nabízeno více jak 700 různých vzdělávacích programů a touto formou studuje přibližně 36000 seniorů. Mezi vzdělávací aktivity U3V jsou zařazeny ucelené vzdělávací programy (jednoleté až tříleté), kurzy zaměřené na vzdělávání v oblasti nových technologií, jazykové kurzy, činnosti na podporu fyzické i psychické kondice.

4.5 Současná role Univerzity třetího věku

Rozvoj univerzit třetího věku souvisí se změnami ekonomických, sociálních a zdravotních podmínek ve společnosti, stoupá průměrný věk a populace osob nad 65 let tvoří stále významnější věkovou skupinu. Tato skupina je tvořena převážně lidmi, kteří již ukončili aktivní etapu svého života, ale jejich fyzický a psychický stav je natolik dobrý, že se mohou i nadále podílet na společenském dění a přispět svými dosavadními zkušenostmi a nabytými vědomostmi. Vzdělaná a informovaná populace seniorů je v současné společnosti nezbytností pro její pozitivní vývoj.

Dalším důvodem seniorského vzdělávání formou univerzit třetího věku je přesvědčení, že stejně jako fyzický tak i duševní trénink je nezbytným předpokladem pro udržení tělesného zdraví a psychické pohody, což vede ke zlepšení kvality života seniorů.

V počátcích vzdělávání seniorů na univerzitách třetího věku byly předmětem zájmu vědecké obory, bezprostředně se vztahující k aktuálním otázkám stárnutí, zdravé výživy, správného způsobu života, vztahu člověka s přírodou. S nárůstem komunikačních a informačních technologií, dopravních a obchodních systémů v běžném životě, rostla také potřeba v tomto směru vzdělávat seniory. Pro udržení kroku s moderní dobou a pro komunikaci s okolím, včetně mladé generace, je

pro seniory výhodou umět používat technologie jako počítač, mobilní telefon, apod. Hlavním cílem vzdělávání seniorů tedy není pouze rozšiřování vědomostí, znalostí a dovedností, ale obecně celkové zlepšení kvality života seniorů (Vavřín [online]).

4.6 Cíle Univerzity třetího věku

Asociace univerzit třetího věku v České republice si ve svém Dlouhodobém záměru seniorského vzdělávání na vysokých školách na období 2008 – 2015 stanovila plnění cílů univerzit třetího věku v následujících oblastech:

- Uspokojování pokračujícího zájmu uchazečů o celoživotní vzdělávání na univerzitách třetího věku – v souvislosti s demografickým vývojem je bio-psycho-sociální rozvoj seniorů důležitým faktorem pro chod společnosti. Důraz je kladen na individuální zájmy seniorů a z toho plynoucí nutnost variability seniorských vzdělávacích aktivit.
- Podpora adaptace seniorů na měnící se životní a společenské podmínky způsobené zejména rozvojem nových komunikačních a informačních technologií – programy na rozvoj počítačové a funkční gramotnosti seniorů zvyšují kompetence seniorů pro další život v otevřené společnosti. K dosažení tohoto cíle je nutná stálá podpora financování seniorského vzdělávání ze strany Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, které umožňuje univerzitám třetího věku rozvoj nových programů, nákup nových technologií a učebních pomůcek.
- Posilování mezigeneračního dialogu a budování pozitivního mezigeneračního klimatu pomocí účasti seniorů na společných projektech, aktivního zapojení seniorů do procesu výuky, začlenění seniorů do mezigeneračních programů na U3V i pomocí mezigenerační komunikace v osobním životě seniorů.
- Zvyšování kvality seniorského vzdělávání s cílem přispívat ke společenskému a současně individuálnímu zaměření (Dlouhodobý záměr seniorského vzdělávání na vysokých školách na období 2008 – 2015, 2008, AU3V [online]).

4.7 Perspektivy a možnosti rozvoje Univerzity třetího věku

Evropská dimenze nabízí možnost vnímat celoživotní vzdělávání v širších souvislostech, rozšířit si obzory a porozumět odlišným kulturám. Otevírá prostor pro vzájemnou mezinárodní spolupráci, sdílení zkušeností, účast na mezinárodních grantových aktivitách bez ohledu na věk.

Jednotlivé univerzity si stanovují vlastní programy rozvoje v kontextu aktuálních priorit celoživotního učení a se záměrem postupně přispívat k naplnění atributů učící se společnosti.

Důležitou oblastí rozvoje U3V je snaha o propagaci univerzit třetího věku mezi širokou veřejností a následně vytvoření pozitivního povědomí veřejnosti o vysokoškolském vzdělávání seniorů. Univerzita třetího věku by měla být ve společnosti vnímána jako *„významně společensky přínosný soubor činností zapojující seniory do aktivního života společnosti a minimalizující propast mezi osobami v produktivním a postproduktivním věku.“* (Dlouhodobý záměr seniorského vzdělávání na vysokých školách na období 2008 – 2015, 2008, s. 8, AU3V [online])

Vytváření nové koncepce univerzit třetího věku by se mělo odvíjet od postavení seniora ve společnosti, od jeho smyslu života – od možností naplňování smyslu života v seniorském věku. Samozřejmostí je předávání odborných informací a nových poznatků studentům univerzit třetího věku, ale stejnou samozřejmostí by se mělo stát vytváření sociálního zázemí pro ty studenty, kteří by tak na těchto univerzitách teprve mohli najít smysl svého života (Drlíková, Handzelová, Kellerová, 2010).

Zkušenosti získané během vývoje U3V u nás i v zahraničí ukazují na nutnost aktivního zapojení seniorů do procesů výuky. Je třeba podporovat aktivizující prvky a metody výuky (samostatná seminární práce, praktická cvičení, poznávací exkurze, diskuze, aktivní vyhledávání dalších informací, možnost přístupu k informačním zdrojům).

Podporu funkce společenského rozměru univerzity třetího věku vytváří dosud na U3V nepříliš rozšířené mezigenerační setkávání posluchačů s denními studenty

na jednotlivých přednáškách, tak jako je tato forma výuky v současnosti provozována na Fakultě humanitních studií, Husitské teologické fakultě nebo Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy. Posilování mezigeneračního dialogu přímo na akademické půdě je další možnou perspektivou pro všestranný rozvoj univerzit třetího věku.

Implementace moderní informační a komunikační technologie do procesu výuky a vzdělávání je nástrojem k podpoře kvality vzdělávání na univerzitách třetího věku. Nabízí se tak příležitost k obohacení obsahu vzdělávacích programů, metod výuky a dostupnosti vzdělávání pro seniory. Pro zvýšení kvality výuky je třeba zvažovat odpovídající požadavky na didaktické přístupy vůči seniorské cílové skupině, profilaci pedagogů na U3V a podporu zájmu o práci se seniory.

Pro budoucí rozvoj jednotlivých univerzit třetího věku v České republice je nepostradatelná jejich vzájemná spolupráce, sdílení zkušeností a vzdělávacích programů. Jedním z cílů univerzit třetího věku do roku 2015 je zpřístupnit vzdělávací programy U3V uchazečům o studium ze všech regionů České republiky (Dlouhodobý záměr seniorského vzdělávání na vysokých školách na období 2008 – 2015, 2008, AU3V [online]).

4.7.1 Virtuální univerzita třetího věku

Možností, jak zpřístupnit vzdělávání na Univerzitách třetího věku seniorům, kteří se z různých důvodů (velká vzdálenost místa bydliště od sídla vysoké školy, zdravotní obtíže, časové možnosti, finanční náročnost na dopravu apod.) nemohou účastnit prezenčního studia U3V, je Virtuální univerzita třetího věku (VU3V).

Největší výhodou virtuálních kurzů je dostupnost kdekoliv a kdykoliv. Virtuální výuka je založena na předtočených odborných přednáškách, které je možné na internetu prezentovat pod vedením vyškoleného lektora dané vzdělávací skupině kdekoliv v síti tzv. konzultačních středisek VU3V (místní úřady, školy, informační střediska, knihovny apod.). Konzultační středisko musí být vybaveno adekvátním prostorem pro přibližně dvouhodinovou skupinovou výuku seniorů vždy jednou za čtrnáct dní. K technickému zabezpečení nutnému pro realizaci přednášek VU3V patří počítač s připojením

na internet, dataprojektor, plátno a ozvučení dané místnosti. Pro přihlášení do určitého kurzu VU3V si pouze senior na stránkách portálu e-senior.cz vybere v nabídce pro sebe vhodné konzultační středisko a kontaktuje příslušného lektora střediska. Tato forma umožňuje rozvoj počítačové a informační gramotnosti seniorů a oproti prezenčním přednáškám nabízí možnost opakování, tolik významného při výuce.

V současnosti Virtuální univerzita třetího věku nabízí kurzy vzdělávacího programu „Svět okolo nás“ z oblasti astronomie a geometrie (garantem Matematicko-fyzikální fakulta Univerzity Karlovy), oblasti lesnictví a myslivosti (garantem Fakulta lesnická a dřevařská České zemědělské univerzity v Praze), kurzy z oblasti mykologie o využití jedlých a léčivých hub, z oblasti čínské medicíny, managementu – řízení a rozhodování, kurz na téma vývoje informačních technologií či kurz zaměřený na problematiku evropské integrity (garantem Provozně ekonomická fakulta České zemědělské univerzity v Praze), kurz na téma historického vývoje oděvní kultury (garantem Provozně ekonomická fakulta České zemědělské univerzity v Praze společně s Centrem dalšího vzdělávání Technické univerzity v Liberci) a kurz z oblasti filozofie a etiky (garantem Centrum dalšího vzdělávání Technické univerzity v Liberci). (e-Senior: Virtuální univerzita třetího věku [online]).

4.8 Univerzita třetího věku Univerzity Karlovy

V současnosti mohou senioři v Praze navštěvovat Univerzity třetího věku, jejichž zřizovatelem jsou Univerzita Karlova v Praze (UK), České vysoké učení technické v Praze, Vysoká škola ekonomická v Praze, Česká zemědělská univerzita v Praze, Vysoká škola chemicko-technologická v Praze.

Tato práce je zaměřena pouze na jednu z výše jmenovaných, konkrétně na Univerzitu třetího věku zřizovanou Univerzitou Karlovou v Praze vzhledem k tomu, že je největší univerzitou v České republice a má s realizací Univerzity třetího věku nemalé zkušenosti.

První kurzy Univerzity třetího věku na Univerzitě Karlově proběhly v roce 1987 na 1. lékařské fakultě. Cílem U3V UK je nabídnout seniorům možnost kvalifikovaně a na univerzitní úrovni se systematicky seznámit s nejnovějšími poznatky v oblasti vědy, historie, politiky, kultury a mnoha dalších oborech.

V akademickém roce 2011/2012 pořádá kurzy 14 fakult Univerzity Karlovy a Ústřední knihovna Univerzity Karlovy - EDIS. Jednotlivé fakulty si stanovují datum zahájení kurzů podle svých podmínek.

Účastníkem U3V UK se může stát každý občan, který dosáhl důchodového věku, tato podmínka neplatí pro tělesně handicapované občany s průkazem ZTP (Zvlášť těžké postižení). Horní věková hranice pro přijetí ke studiu není stanovena. U většiny kurzů je podmínkou pro přijetí na U3V UK dokončené středoškolské vzdělání s maturitou, v individuálních případech může být tato podmínka prominuta.

Přihlášky do vybraných kurzů podávají zájemci příslušným kontaktním osobám pro U3V na jednotlivých fakultách UK. Zájem seniorů převyšuje kapacitní možnosti Univerzity Karlovy. Počet podaných přihlášek není evidován, posluchači se přijímají až do naplnění kapacity jednotlivých kurzů. Kapacita je dána velikostí poslucháren, volným místem v posluchárnách v závislosti na rozvrhu akreditovaných studijních oborů, počty pracovních míst v laboratořích apod. Podle údajů zveřejněných ve Výroční zprávě o činnosti Univerzity Karlovy za rok 2010 bylo v akademickém roce 2009/2010 provedeno 4773 zápisů do kurzů Univerzity třetího věku UK (Výroční zpráva o činnosti UK [online]).

Kurzy jsou realizovány formou přednášek, seminářů a exkurzí přímo pro účastníky U3V. Zajímavá možnost se nabízí na Husitské teologické fakultě, Fakultě humanitních studií a Přírodovědecké fakultě, kde jsou určité kurzy pořádány společně pro studenty U3V i studenty akreditovaných studijních oborů. Přírodovědecká fakulta navíc pořádá kurz (Svět buňky), který je primárně určen pro seniory společně s jejich vnoučaty ve věku 8-14 let.

Vyučovacím jazykem většiny kurzů je čeština, Fakulta sociálních věd pořádá kurzy (Principles of Economics I, II) vedené v anglickém jazyce.

Kurzy jsou vypisovány na daný akademický rok a jejich délka se pohybuje od jednoho do šesti semestrů. Počty přednášek a hodin v kurzech i frekvence přednášek jsou různé, opět podle podmínek na jednotlivých fakultách. Většinou jsou organizovány jako ucelené vzdělávací kurzy v tzv. uzavřených kurzech, kdy posluchači spolu kurz začínají i končí. Některé víceleté kurzy naopak probíhají opakovaně a jejich posluchači se mohou přihlašovat každý rok do prvního i dalších ročníků. Někteří posluchači navštěvují v jednom akademickém roce dokonce několik kurzů najednou. Kurzy U3V jsou většinou bezplatné, posluchači hradí pouze tzv. zápisné nebo vstupní poplatek v rozmezí od 100 Kč do 600 Kč za semestr. Z vybrané částky jsou většinou financovány studijní materiály, exkurze, osvědčení o absolvování studia.

Na závěr studia získávají posluchači závěrečné osvědčení o absolutoriu při slavnostním ceremoniálu v Karolinu Univerzity Karlovy. Bývá vystaveno po splnění podmínek stanovených jednotlivými fakultami. V některých případech je podmínkou pro vydání osvědčení pravidelná docházka, jindy bývá vydáno na základě určitého typu závěrečné zkoušky, ať už ve formě písemného testu, ústního pohovoru či samostatné seminární práce. Vzhledem k zájmovému charakteru U3V není vydané závěrečné osvědčení diplomem v kvalifikačním smyslu slova.

Podle průzkumu⁴, který proběhl na U3V Univerzity Karlovy v akademickém roce 2009/2010, posluchači U3V pochází převážně z Prahy, někteří mimopražští účastníci dojíždějí i ze vzdálenějších měst (Pelhřimov, Ústí nad Labem). Celkem bylo napočítáno 120 různých míst mimopražských bydlišť účastníků U3V.

Z průzkumu dále vyplynulo, že typickým účastníkem U3V UK je žena (80% pravděpodobnost) ve věku okolo 65 let (nejstarší účastníci přesáhli již 90. rok věku).

U účastníků U3V UK převažuje nejvyšší dosažené středoškolské, na druhém místě vysokoškolské vzdělání. Výjimkou je Matematicko-fyzikální fakulta UK, kde převažuje vysokoškolské vstupní vzdělání.

O kurzech se dozvídají nejčastěji od známých nebo z internetu.

---

⁴ Informace o průzkumu získané od Mgr. Silvie Nedvědové z Informačně – poradenského centra UK dne 10. 5. 2012

Dotazovaní účastníci studia U3V naprosto nejvíce oceňují možnost získat zajímavé poznatky z oboru, který je vždy zajímal, ale nevěnovali se mu jako své profesi a v důchodu na něj mají čas. Na druhém místě je příjemné a zajímavé trávení volného času obecně a na třetím setkání s novými lidmi.

V průzkumu zájmů seniorských posluchačů o témata kurzů se v první desítce umístila následující témata, sestupně:

- témata z oblasti medicíny,
- umění - divadlo, film, hudba, architektura, literatura, dějiny umění,
- historie, dějiny, archeologie,
- psychologie,
- právo,
- témata z oblasti biologie,
- pohybové aktivity,
- náboženská, duchovní tematika,
- prevence, péče o zdraví z různých hledisek,
- filosofie obecně, etika.

EMPIRICKÁ ČÁST

5 Univerzita třetího věku UK pohledem jejích účastníků

Vzdělávání seniorů má výrazný pozitivní vliv na kvalitu života, na průběh procesu stárnutí a stáří, přispívá k jednodušší adaptaci na změny životních a společenských podmínek.

Vzdělávání seniorů vychází z opakovaně doloženého faktu, že i stáří může být dobou učení. Toto učení má však své odlišnosti od učení v jiném věku. Vyplývají ze změn souvisejících s procesem stárnutí, a to změn fyzických, psychických a sociálních.

Vzdělávání v postproduktivním věku již není zaměřeno na profesní přípravu, je plně dobrovolné, proto radost a spokojenost vzdělávajících se seniorů je důsledkem vnitřní motivace k učení.

Vzdělávání seniorů na Univerzitě třetího věku Univerzity Karlovy by mělo odrážet potřeby seniorů a specifika seniorského věku. Empirická část této diplomové práce je proto zaměřena na zjišťování subjektivních názorů či hodnocení účastníků kurzů v oblasti nabídky a naplnění kurzů U3V UK, způsobu výuky, účastnických poplatků či perspektiv vzdělávání na Univerzitě třetího věku.

Při sestavování nabídky kurzů Univerzity třetího věku je nutné vzít na vědomí vnitřní diferencovanost seniorů způsobenou rozdílnou úrovní dosaženého vzdělání, profesí vykonávanou v produktivním věku, finančními možnostmi a životními zkušenostmi a zájmy jednotlivých seniorů.

5.1 Cíl a metodologie průzkumu

Cílem průzkumu této diplomové práce je získat informace, zda účastníkům Univerzity třetího věku Univerzity Karlovy vyhovuje její nabídka a způsob výuky a jaké změny by popřípadě uvítali. Získané informace umožňují nabídnout určitá doporučení vedoucí ke zlepšení podoby nabídky U3V UK.

Pro splnění cíle diplomové práce byl použit kvantitativní výzkum (dle Průchy nazýván též novopozitivistický), jehož cílem ověřování hypotéz pomocí metod jako jsou experiment, pozorování, dotazník a rozhovor (Průcha, Walterová, Mareš, 2001). Kvantitativní výzkum pracuje s číselnými údaji, které je možné zpracovat a interpretovat pomocí statistických metod. Jeho cílem je zevšeobecnění (Gavora, 2000).

5.2 Metoda sběru dat

Pro účely této diplomové práce byl zvolen dotazník jako metoda kvantitativního výzkumu. Podle Pelikána (2007) je zjištění dat o respondentech, ale i jejich názorů a hodnocení problémů nastolených tazatelem, podstatou dotazníku. Na otázky respondenti odpovídají písemnou formou. Předností dotazníku je snadnost jeho administrace. Lze jím totiž současně a stejnou formou oslovit velký počet respondentů. Jejich odpovědi je možné většinou plně kvantifikovat. Nevýhodou dotazníku je omezený prostor pro odpovědi respondenta, někdy musí vybrat odpověď, kterou by ne zvolil, pokud by měl možnost volné odpovědi. Navíc je nutné vzít v úvahu, že respondent pod vlivem mnoha faktorů nemusí vždy odpovídat pravdivě.

Dotazník (viz Příloha A) byl v rámci průzkumného šetření administrován na Univerzitě třetího věku Univerzity Karlovy. Obsahuje 18 otázek a je strukturován do 7 okruhů: Obsah výuky, Způsob výuky, Technické zajištění při výuce, Účastnické poplatky, Forma výuky, Doplnující otázky a Faktografické otázky.

Dotazník v úvodu obsahuje průvodní informace s představením mé osoby jako badatele, vysvětlením cíle dotazníkového šetření, zaručením se za využití výsledků pouze k průzkumným účelům v rámci diplomové práce a s instrukcemi vyplňování dotazníku. Na průvodní informace navazují již otázky vlastního dotazníku.

Doporučení odborníků pro umístění zařazení faktografických otázek v dotazníku jsou nejednotná. Pelikán (2007) doporučuje identifikační otázky faktografického charakteru uvádět na začátku dotazníku. Gavora (2000) naopak upřednostňuje zařazení tohoto typu otázek na konec kvůli jejich nenáročnosti, protože u respondentů se na konci dotazníku může projevit únava. Právě jeho doporučením jsem se řídila při strukturování dotazníku pro účely průzkumného šetření na Univerzitě třetího věku Univerzity Karlovy.

Při tvorbě dotazníku bylo snahou formulovat jasné, jednoduché, srozumitelné a smysluplné otázky. Před samotným předložením dotazníku posluchačům na U3V UK byl proveden mezi nezúčastněnými seniory předvýzkum zaměřený na srozumitelnost otázek a na zjištění přibližného času potřebného k vyplnění respondenty.

Dotazníkové šetření na Univerzitě třetího věku Univerzity Karlovy jsem uskutečnila mezi jejími posluchači osobně. O vyplnění dotazníku jsem požádala celkem 109 respondentů, vždy jsem počkala na jejich vyplnění, aby tak bylo zajištěno vyšší procento návratnosti dotazníků. Respondenti mi vrátili celkem 102 vyplněné dotazníky, návratnost v tomto dotazníkovém šetření dosáhla 93,57%. Příčinou vysoké míry návratnosti byl velmi vstřícný přístup respondentů – seniorů k vyplňování předložených dotazníků.

5.3 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumný soubor vytvořili respondenti, kteří navštěvovali v akademickém roce 2011/2012 kurzy Univerzity třetího věku Univerzity Karlovy. V době zahájení dotazníkového šetření bylo možné oslovit účastníky čtyřsemestrálního kurzu „Význam prevence v medicíně“ na 2. lékařské fakultě Univerzity Karlovy, dvousemestrálního

kurzu „Mineralogie“ na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy a dvousemestrálního kurzu „Kouzelná zahrada geometrie“ na Matematicko-fyzikální fakultě Univerzity Karlovy.

Tento výběrový soubor ze základního souboru všech účastníků U3V UK byl zvolen záměrným výběrem se snahou oslovit posluchače U3V s odlišnými zájmy studia. Rozsah výběrového souboru činil $n=102$. Vzhledem k vysokému počtu účastníků zapsaných ve všech kurzech U3V UK v akademickém roce 2011/2012 (4773 provedených zápisů), je nutné brát v potaz rozsah výběrového souboru při interpretaci výsledků dotazníkového šetření. Není možné jednoznačné zobecnění výsledků pro celý základní soubor.

5.4 Výzkumné otázky, hypotézy

Základní otázkou průzkumu bylo, jak hodnotí účastníci Univerzitu třetího věku Univerzity Karlovy z pohledu její nabídky témat, způsobu výuky, formy výuky, používání technických pomůcek a účastnických poplatků.

Výzkumnou podotázkou bylo, zda by účastníci kurzů U3V UK uvítali změny ve způsobu a formě výuky.

Byly stanoveny následující hypotézy:

- Hlavní hypotéza:

H1: Z pohledu účastníků kurzů U3V UK je nabídka vyhovující. Je předpoklad, že senioři budou s nabídkou ve většině sledovaných oblastí spokojeni.

- Vedlejší hypotézy:

H2: Účastníkům kurzů U3V UK vyhovuje současná nabídka témat.

H3: Účastníkům kurzů U3V UK vyhovuje způsob výuky.

H4: Účastníkům kurzů U3V UK vyhovují technické pomůcky používané při výuce a nedělá jim obtíže jejich využití.

H5: Účastníci kurzů U3V UK jsou srozuměni s nutností účastnického poplatku.

H5.1: Výše účastnického poplatku účastníkům kurzů U3V UK vyhovuje a akceptovali by navýšení poplatků ve prospěch zvýšení kvality výuky.

H6: Účastníci kurzů U3V UK jsou spokojeni se současnou formou výuky, propojení výuky se studenty denního studia by neuvítali.

5.5 Zpracování dat

Dotazník byl zpracováván v tabulkovém editoru Excel Microsoft Office 2010. Odpovědi z vyplněných dotazníků byly nejdříve přepsány do tabulky podle předem určeného kódování pro jednotlivé typy odpovědí.

Dotazník (viz Příloha A) tvořily různé typy otázek:

- uzavřené otázky, v nichž respondenti označovali (křížkovali) odpovědi vybrané z předpřipravených alternativ (otázky č. 1, 4, 6, 8, 9, 10, 11, 13, 15, 16, 18)
- polouzavřené otázky, kde si respondenti vybírali vhodnou odpověď z pevných alternativ nebo v případě, že by respondentům nestačily nabízené alternativy odpovědí, mohli doplnit odpověď dle svého uvážení (otázky č. 2, 3, 5, 7, 12, 14)
- otevřené otázky – pro vepsání věku respondenta (otázka č. 17)

Uzavřené otázky byly zpracovány do grafů vyhodnocovaných pomocí relativní četností.

U polouzavřených otázek byly u pevných alternativ nejprve sečteny četnosti jednotlivých kategorií odpovědí. V případě, že respondent vyplnil odpověď v otevřené alternativě otázky, tato slovní odpověď byla přepsána bez kódování do tabulky k příslušné kategorii odpovědí. Vyhodnocené četnosti výskytu jednotlivých alternativ byly zpracovány do samostatné tabulky či grafu.

Věk jednotlivých respondentů v otevřených otázkách byl nejprve přepsán do Excel tabulky, poté bylo vytvořeno 7 věkových kategorií, do nichž byl zapsán počet a procentuální zastoupení respondentů v dané kategorii.

5.6 Interpretace výsledků

Výsledky jsou v textu níže interpretovány podle jednotlivých okruhů otázek v dotazníku (viz Příloha A) vždy s odkazem na příslušnou otázku.

5.6.1 Faktografické údaje o respondentech

Faktografické údaje o respondentech byly zpracovány ze tří otázek v dotazníku týkajících se pohlaví respondentů (otázka č. 16), věku (otázka č. 17) a nejvyššího dosaženého vzdělání (otázka č. 18).

Jak je patrné z tabulky č. 5, ve výzkumném souboru bylo zastoupeno vysoké procento žen (88%) oproti mužům (12%). Procentuální zastoupení žen a mužů ve výběrovém vzorku téměř odpovídá procentuálnímu podílu ve vzorku základním.

Tab 5: Pohlaví respondentů

Pohlaví	Počet	Podíl
Muži	12	12%
Ženy	90	88%
Celkem	102	100%

Jedním z důvodů zastoupení vysokého procenta žen mezi účastníky Univerzity třetího věku je demografický fakt, že v kategorii seniorů nad 60 let mají převahu ženy. Dalším faktem je i odlišné zaměření zájmů či koníčků mužů a žen v seniorské populaci.

Věková struktura výběrového souboru účastníků U3V UK je vnitřně diferencovaná (viz tabulka č. 6). Věkové rozložení respondentů se pohybovalo v rozmezí 53 - 82 let. Široká věková škála je potvrzením kritéria pro možnost přijetí na Univerzitu třetího věku Univerzity Karlovy, a tím je dosažení důchodového věku, přičemž toto omezení neplatí pro invalidní důchodce. Horní věková hranice pro přijetí ke studiu není stanovena.

Největší zastoupení ve výběrovém vzorku měla věková skupina 65 – 69 let, což potvrzuje fakt, že typickému účastníkovi v základním souboru U3V UK je 65 let.

Tab 6: Věk respondentů

Věková struktura respondentů		
Věková kategorie	Počet	Podíl
50-54	1	1%
55-59	2	2%
60-64	19	19%
65-69	41	40%
70-74	26	25%
75-79	12	12%
80+	1	1%
Celkem	102	100%

Podobně tak je možné pozorovat diferencovanost skupiny u nejvyššího dosaženého vzdělání respondentů v tabulce č. 7. Středoškolské vzdělání s maturitou má největší procentuální podíl seniorů (47%), vysokoškolského vzdělání dosáhlo 39% respondentů. U většiny kurzů je podmínkou pro přijetí na U3V UK dokončené středoškolské vzdělání s maturitou, v individuálních případech může být tato podmínka prominuta. Všichni respondenti tak splnili základní kritérium týkající se dosaženého vzdělání pro přijetí na U3V UK.

Tab 7: Nejvyšší dosažené vzdělání respondentů

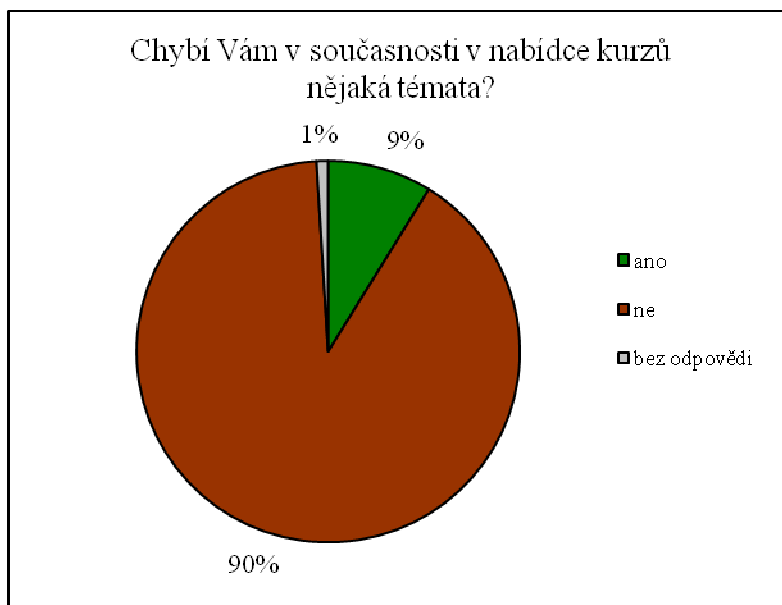
Dosažené vzdělání posluchačů U3V UK		
Vzdělání	Počet	Podíl
SŠ maturita	48	47%
VOŠ	13	13%
VŠ	40	39%
nevedl/a	1	1%
Celkem	102	100%

5.6.2 Nabídka témat kurzů Univerzity třetího věku UK

Univerzita třetího věku Univerzity Karlovy nabízí velmi různorodou nabídku témat kurzů na téma nejvyšší poptávka je stále v oblasti medicíny, umění a historie. Přesto poptávka převyšuje nabídku limitovanou personální kapacitou pedagogů Univerzity Karlovy (Nedvědová, 2011).

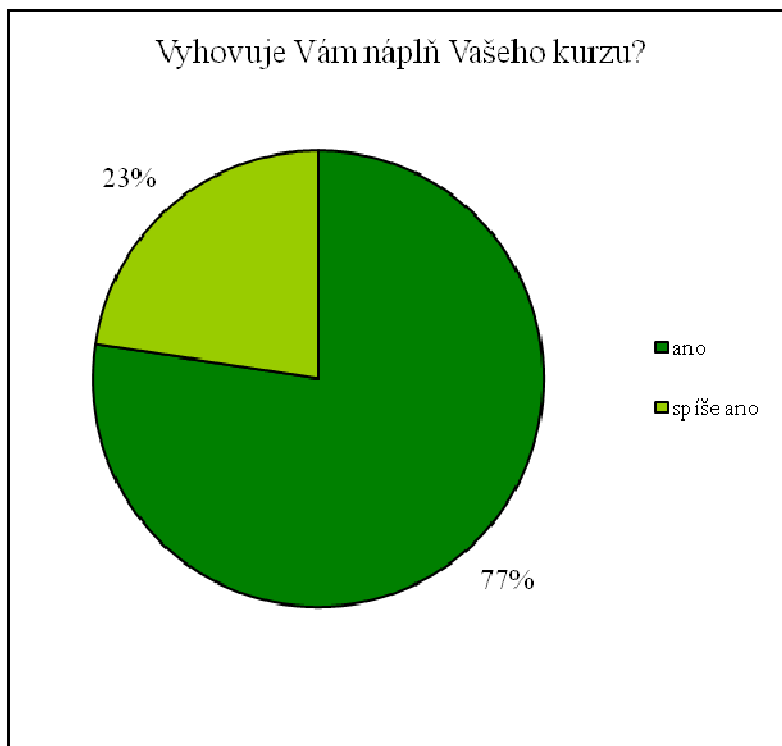
Respondenti byli dotázáni, zda jsou témata, která v nabídce kurzů jako účastníci U3V UK postrádají (otázka č. 3). Z grafu č. 3 je možné vidět, že 92 respondentů (90% dotazovaných) odpovědělo, že jim v nabídce nechybí žádná témata, 1 respondent na tuto otázku neodpověděl. 9 respondentů (9%) uvedlo konkrétní témata, která v současné nabídce kurzů postrádají. Mezi ně patřila témata: gynekologie – porodnictví, psychologie dětského věku, běžné choroby, dějiny psychologie, etika, estetika, vývoj Evropy až k současné Evropské unii a jeho problematika, geologický průzkum. Podle nabídky kurzů U3V UK na akademický rok 2011/2012 je dle mého názoru většina z těchto témat již součástí určitého kurzu (kurzy Psychologie pro všední den, Úvod do psychologie, Etika a život, Evropská unie – vývoj a klíčové problem, Kořeny evropské tradice, Význam prevence v medicíně, Člověk ve zdraví a nemoci (kurz na LF UK v Plzni). V nabídce nebyly nalezeny pouze kurzy, které by se plně zaměřovaly na témata: gynekologie – porodnictví, psychologie dětského věku a estetika. Je tedy zřejmé, že nabídka kurzů U3V UK je opravdu rozsáhlá a snahou je uspokojit široké spektrum zájmů seniorů.

Graf 3: Hodnocení současné nabídky témat kurzů U3V UK

Doplňující otázkou ke zjištění hodnocení nabídky témat kurzů U3V UK bylo, zda respondentům vyhovuje náplň jejich kurzu (otázka č. 1). 79 respondentů (77%) je spokojeno s náplní kurzu v plné míře, 23 respondentů (23%) je spíše spokojeno (viz graf č. 4). Negativní názor nevyjádřil nikdo z respondentů.

Graf 4: Hodnocení náplně navštěvovaného kurzu na U3V UK

Respondenti se dále vyjadřovali k otázce, jaké tematické okruhy by je na U3V UK v budoucnu nejvíce zajímaly (otázka č. 2). Tato otázka byla připravena formou polouzavřené otázky, kdy byla respondentům nabídnuta mimo škály pevných alternativ i otevřená možnost k doplnění jejich názoru. Respondenti si mohli zvolit maximálně 3 tematické okruhy jejich zájmu.

Z tabulky č. 8 je patrné, že senioři by se v budoucnu nejvíce zajímali o kurzy se zaměřením přednášek na téma zdraví, na druhém místě příroda a filozofie. V dalším pořadí figuroval zájem o historii, aktuální společenské problémy, nové technologie, psychologii, matematiku. Respondenti v otevřené možnosti doplnili také zájem o kurzy zaměřené na gynekologii, tělesnou výchovu, právo, etiku a estetiku a geologický průzkum. Všechny uvedené kurzy jsou již dlouhodobě v nabídce U3V UK, kromě kurzů s cíleným zaměřením na gynekologii a estetiku, jak již bylo zmíněno výše.

Tab 8: Perspektivní zájem o zaměření přednášek U3V UK

Tematické okruhy	Aktuální společenské problémy	Příroda	Filozofie	Historie	Matematika	Zdraví	Nové technologie
Četnost	20	41	41	30	5	61	8
Tematické okruhy	Jiné						
	Psychologie	Tělesná výchova	Právo	Gynekologie	Etika	Estetika	Geologický průzkum
Četnost	7	1	1	1	1	1	1

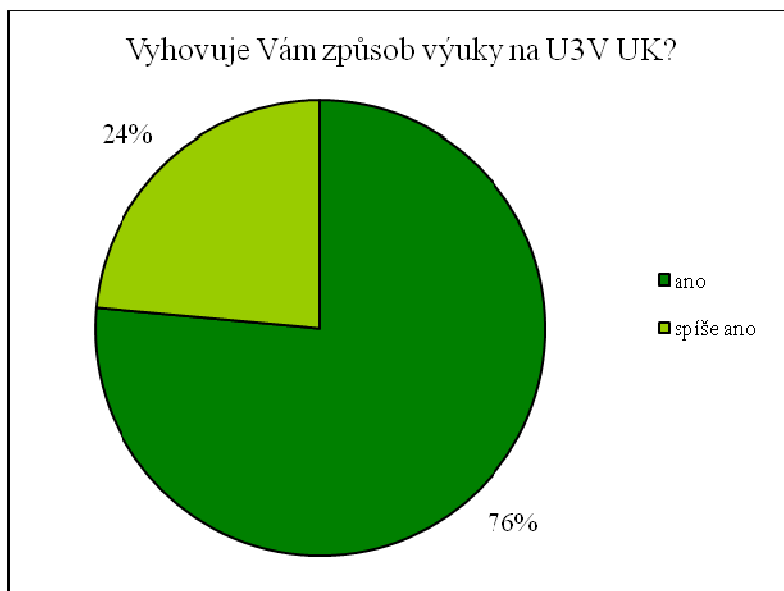
Hypotéza č. 2 „Účastníkům kurzů U3V UK vyhovuje současná nabídka témat“ byla potvrzena.

5.6.3 Způsob výuky na Univerzitě třetího věku UK

Kurzy U3V UK by měly respektovat didaktické zásady specifické pro vzdělávání seniorů. Kurzy, které navštěvují účastníci výzkumného souboru, se liší v počtu seniorů zapsaných v daném kurzu. Velikost skupiny v těchto kurzech se pohybuje od 25 do 80 přihlášených účastníků. Tomu se přizpůsobují i forma výuky a prostor pro výuku. Kurzy probíhají formou frontální výuky⁵, na 2. lékařské fakultě UK probíhá kurz Význam prevence v medicíně ve velké posluchárně, kurzy Kouzelná zahrada geometrie na MFF UK a Mineralogie na PŘF UK v tradičních třídách. Avšak obsah posledních dvou zmiňovaných kurzů předurčuje způsob výuky spojený s častějšími praktickými ukázkami a tím i s bližším kontaktem s vyučujícím.

Větší počet účastníků na přednášce, větší vzdálenost posluchačů od vyučujícího či ztížený přístup k místu k sezení uprostřed dlouhé řady sedadel v posluchárně může být pro některé seniory nevyhovující. Proto byli respondenti tázáni, zda jim vyhovuje způsob výuky na U3V UK (otázka č. 4). Z grafu č. 5 vyplývá, že 78 respondentů (76%) je spokojeno s náplní kurzu v plné míře, 24 respondentů (24%) je spíše spokojeno. Negativně neodpovídal žádný z respondentů.

Graf 5: Hodnocení způsobu výuky na U3V UK

⁵ Frontální vzdělávání (vyučování) – „vzdělávací forma, při které lektor pracuje s posluchači hromadně, bez ohledu na schopnosti a předběžné vzdělání jednotlivých posluchačů, obvyklou metodou je přednáška. Tomu odpovídá i uspořádání posluchárny.“ (Palán, 1997:41)

Doplňující otázkou k hodnocení výuky bylo, jakou změnu by respondenti v současném způsobu výuky uvítali nejvíce (otázka č. 5). Respondenti měli buď vybrat jednu z předpřipravených odpovědí, nebo doplnit vítanou změnu dle jejich vlastního názoru. Respondenti by nejčastěji uvítali možnost exkurzí (53 respondentů), dále přednášky pro menší skupiny účastníků (28 respondentů), možnost většího prostoru pro diskuzi (9 respondentů), možnost předávání zkušeností pomocí praktických ukázek (6 respondentů) a 3 respondenti by uvítali možnost samostatné práce v průběhu výuky (viz tabulka č. 9). Nejvíce vítanou změnu – exkurzi – však není možné zajistit v každém kurzu U3V UK, je náročná na organizaci, zvláště u kurzů s vyššími počty účastníků.

Tab 9: Možnost změny v současném způsobu výuky U3V UK

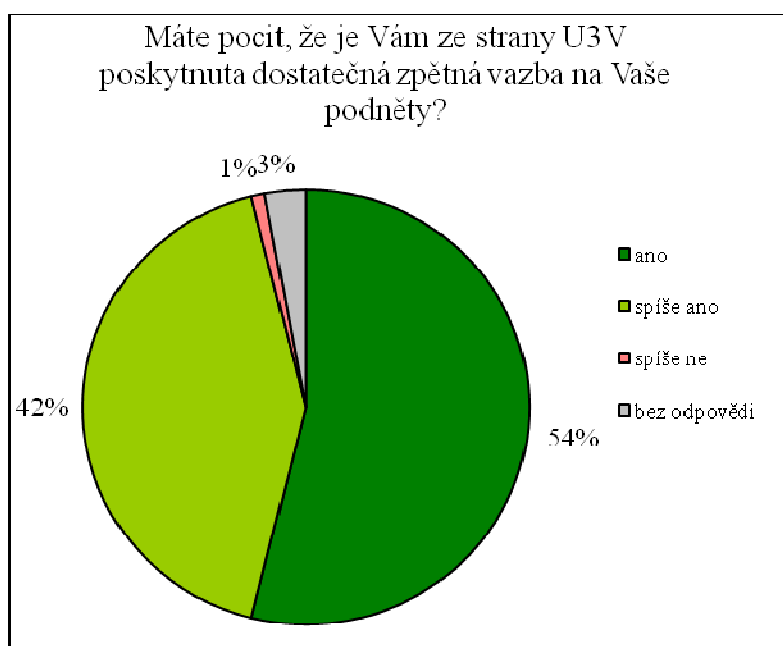
Možnost změny	Přednáška pro menší skupinu	Praktické ukázky	Exkurze	Prostor pro diskuzi	Samostatná práce	Bez odpovědi
Četnost	28	6	53	9	3	3

V souvislosti s hodnocením způsobu výuky byli respondenti dotazováni, zda jim je na jejich podněty poskytnuta dostatečná zpětná vazba (otázka č. 15). Právě nutnost a stálost zpětné vazby jsou jedněmi z didaktických zásad seniorského vzdělávání. V tomto případě se dotaz týkal zhodnocení zpětné vazby nejen ze strany vyučujících, ale i dalších osob organizujících kurzy U3V na Univerzitě Karlově, na něž se senioři mohou obracet.

Dle grafu č. 6 vyjádřilo 55 respondentů (54%) ve svých odpovědích naprostou spokojenost se zpětnou vazbou ze strany U3V UK, 43 respondentů (42%) má pocit, že jim je zpětná vazba spíše poskytnuta a pouze 1 respondent (1%) tento pocit spíše nemá.

Graf 6: Hodnocení poskytování zpětné vazby na U3V UK

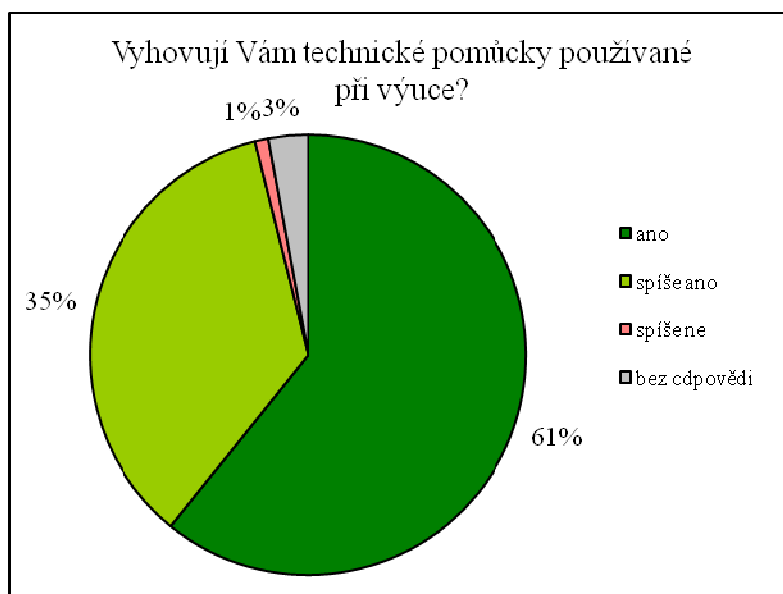

Hypotéza č. 3 “Účastníkům kurzů U3V UK vyhovuje současná nabídka témat” byla potvrzena.

5.6.4 Technické pomůcky při výuce na Univerzitě třetího věku UK

Technické pomůcky jsou jedním z důležitých činitelů pro zajištění výuky. Jsou prostředkem k předávání informací a nových poznatků. Otázkou však je, zda seniorům tyto technické pomůcky vyhovují (otázka č. 6). Na tuto otázku odpovídali téměř všichni respondenti pozitivně. 61% respondentům technické pomůcky při výuce plně vyhovují, 36% respondentům spíše vyhovují. 1 respondent (1%) odpověděl, že mu technické pomůcky spíše nevyhovují, 3 respondenti se k otázce nevyjádřili (viz graf č. 7).

Graf 7: Technické pomůcky při výuce na U3V UK

Respondenti měli dále určit (otázka č. 7), která z technických pomůcek ve výuce je pro ně nejméně vyhovující (tabulka č. 10). K výběru jedné nejméně vyhovující pomůcky jim byla v dotazníku předložena škála předpřipravených možných alternativ, případně mohli doplnit odpověď dle vlastního uvážení.

Respondenti nejčastěji označovali za nejméně vyhovující technickou pomůcku flipchart (v 18 případech). V dotazníku nenásledovala podotázka, která by pomohla zjistit příčinu této výpovědi. Je ale možné předpokládat, že tato magnetická tabule je pro seniory nevyhovující vzhledem ke své obvyklé velikosti zvláště ve větších prostorech pro výuku, kde senioři mohou na flipchart hůře vidět. Je možné, že z podobného důvodu je pro 7 respondentů nevyhovující prezentace na projektovém plátně.

Za druhý nejméně vyhovující technický prostředek při výuce byl označen mikrofon vyučujícího (16 respondentů), 1 respondent připsal poznámku (*“Je důležité držení mikrofonu – někteří vyučující nevhodně drží mikrofon- hučí, atd.”*). Mikrofon je používán vyučujícími v posluchárnách pro větší počet účastníků kurzů U3V UK. Při mé návštěvě kurzu Význam prevence v medicíně na 2. lékařské fakultě UK se na začátku přednášky vyučující zeptala, zda účastníci kurzu upřednostňují výklad přednášky s mikrofonem nebo bez něj. Většina účastníků souhlasila s použitím mikrofonu, přesto

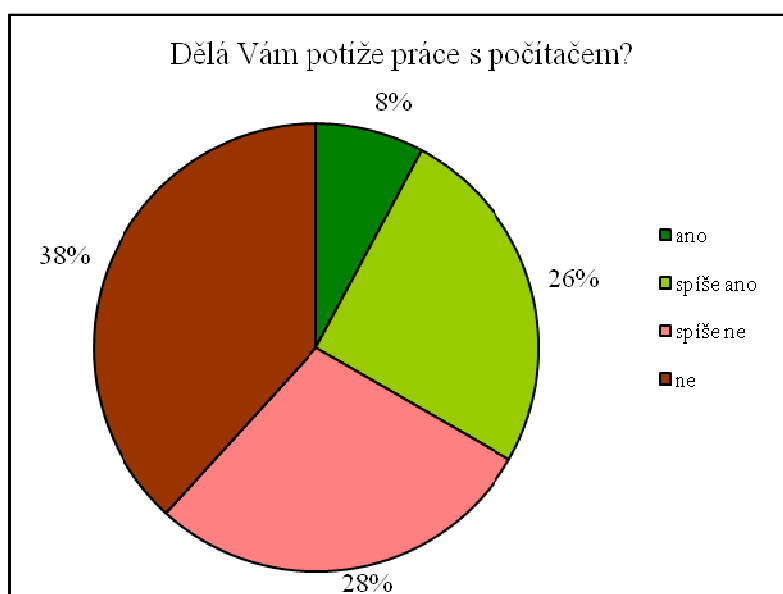
vyučující požádala o upozornění ze strany seniorů v případě, že by jim poslech přednášky s použitím mikrofону činil obtíže. Z výsledků vyplynulo, že pro 39% respondentů (40 respondentů) jsou všechny používané technické pomůcky při výuce vyhovující.

Tab 10: Nejméně vyhovující technické pomůcky ve výuce U3V UK

Technická pomůcka	Všechny pomůcky vyhovují	Prezentace na projektovém plátně	Interaktivní tabule	Dataprojektor	Flipchart	Kamera
Četnost	40	7	2	2	18	4
Technická pomůcka	Digitální fotoaparát	Mikrofon vyučujícího	Videokázky	Audiokázky	Bez odpovědi	Jiná pomůcka
Četnost	4	16	3	2	4	0

Doplněním k souboru otázek na téma technické pomůcky používané při výuce na U3V UK byla otázka, zda seniorům činí obtíže práce s počítačem (otázka č. 8).

Graf 8: Práce respondentů U3V UK s počítačem

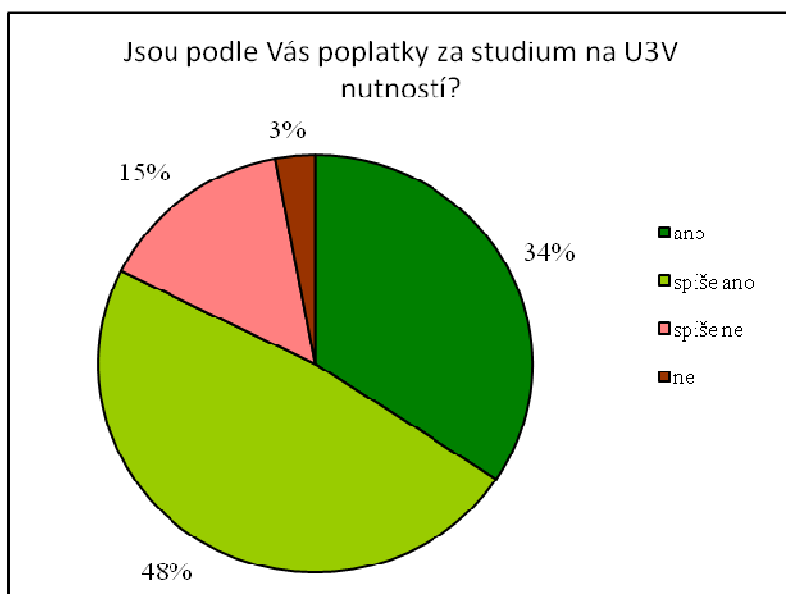
38% respondentů odpovědělo, že práce s počítačem jim potíže nedělá a 28% respondentům spíše nedělá (viz graf č. 8). Použití notebooku pro zápisky z přednášek bylo možné vidět pouze u 1 účastníka mnou navštívených kurzů U3V UK. Ze získaných odpovědí respondentů je však patrné, že používání nových technologií jako je počítač začíná být mezi seniory běžnou záležitostí. Tento pozitivní přístup seniorů má vliv na jejich kompetence v moderní společnosti.

Hypotéza č. 4 “Účastníkům kurzů U3V UK vyhovují technické pomůcky používané při výuce a nedělá jim obtíže jejich využití” byla potvrzena.

5.6.5 Účastnické poplatky na Univerzitě třetího věku UK

Výši účastnického poplatku za zápis seniora do kurzů U3V UK si stanovují jednotlivé fakulty Univerzity Karlovy. Senioři z výzkumného souboru platí účastnický poplatek za svůj kurz 500,-Kč/rok shodně na všech třech fakultách UK. Zajímalo mě, zda respondenti vnímají poplatek za možnost se vzdělávat na U3V UK jako nutnost (otázka č. 9). Vybrané poplatky totiž slouží k financování studijních materiálů, exkurzí či vydání závěrečného osvědčení o absolvování studia. Jak vyplývá z grafu č. 9, za nutné považuje účastnické poplatky 34% respondentů, 48% respondentů se domnívá, že jsou spíše nutné. 3% respondentů nepovažují poplatky za nutné vůbec. 15% respondentů považuje poplatky za nutné.

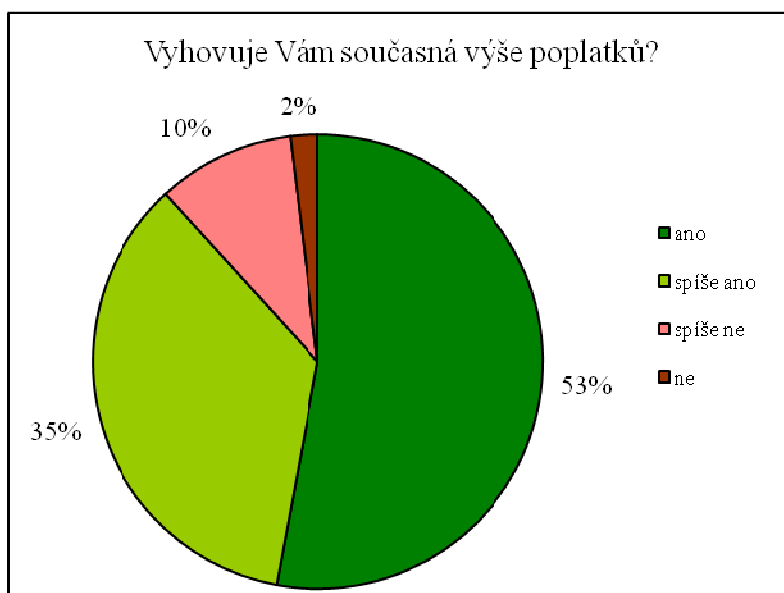
Graf 9: Nutnost účastnických poplatků na U3V UK

Hypotéza č. 5 “Účastníci kurzů U3V UK jsou srozuměni s nutností účastnického poplatku” byla potvrzena.

Vzhledem k finančnímu postavení seniorů v České republice bylo další výzkumnou otázkou, zda seniorům současná výše jejich investice do vzdělání v podobě účastnického poplatku na Univerzitě třetího věku Univerzity Karlovy vyhovuje (otázka č. 10). 53% respondentům současná výše poplatků za kurzy U3V UK vyhovuje, 35% spíše vyhovuje. Pouze 2 respondentům (2%) současná výše poplatků nevyhovuje vůbec (viz graf č. 10).

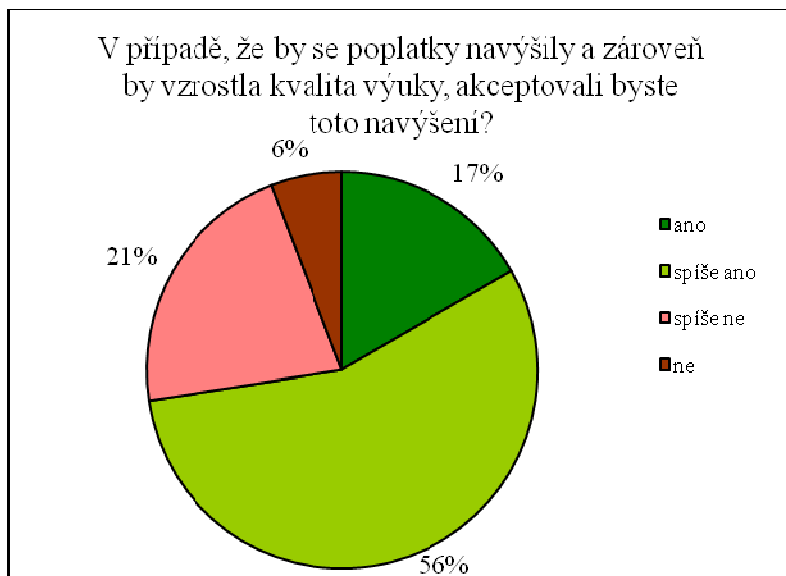
Graf 10: Hodnocení výše účastnických poplatků na U3V UK

V souvislosti s otázkou týkající se hodnocení současné výše poplatků navazovala podotázka, zda by senioři akceptovali navýšení účastnických poplatků za předpokladu zvýšení kvality výuky (otázka č. 11). Z grafu č. 11 je oproti předešlému souhlasnému postoji k současné výši poplatků patrný názorový přechod respondentů od jasného “ano” (17% respondentů) k měkčímu “spíše ano” (56% respondentů). 6% respondentů by navýšení účastnických poplatků neakceptovalo ani za současného zvýšení kvality výuky na U3V UK. Je zřejmé, že odpovědi respondentů také odráží jejich spokojenost s nynějším způsobem výuky na U3V UK prezentovanou výše (viz graf č. 5). Zároveň se však domnívám, že výsledné odpovědi na otázku navýšení poplatků by byly jiné, pokud by otázka byla formulována jiným způsobem, například s uvedením škály konkrétních částek, o které by senioři byli schopni navýšení poplatků akceptovat. Je tedy možné,

že vzhledem k nejasnému určení částky případného navýšení respondenti odpovídali s nejistotou.

Graf 11: Akceptace případného navýšení účastnických poplatků na U3V UK

Hypotéza č. 5.1 “Výše účastnického poplatku účastníkům kurzů U3V UK vyhovuje a akceptovali by navýšení poplatků ve prospěch zvýšení kvality výuky” byla potvrzena.

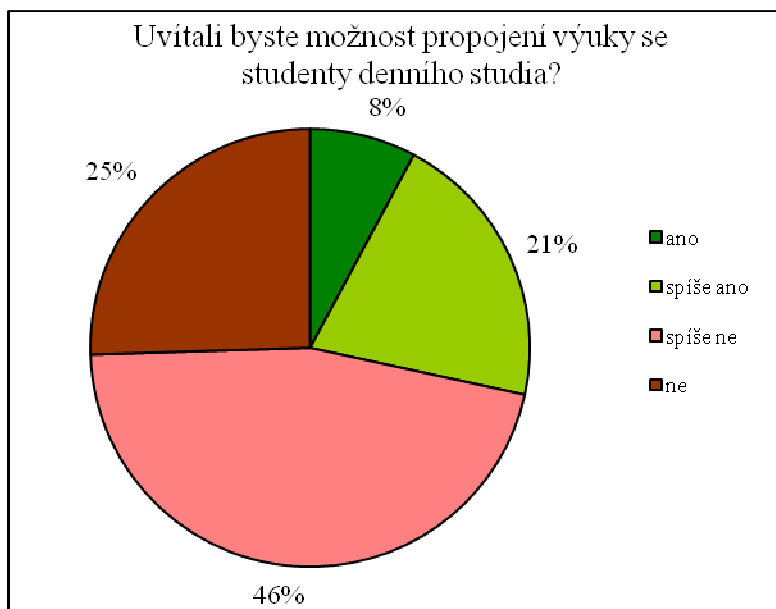
5.6.6 Forma výuky na Univerzitě třetího věku UK

Jedna z důležitých funkcí Univerzity třetího věku je její společenské poslání. Posluchačům účast na kurzech U3V přináší nejen nové poznatky, ale také nové sociální kontakty, posílení sebevědomí, pocit užitečnosti, pocit smysluplného vyplnění volného času. Ke společenskému poslání U3V může přispívat i mezigenerační setkávání posluchačů s denními studenty na jednotlivých přednáškách. Žádný ze třech navštívených kurzů účastníků výzkumného souboru U3V UK neprobíhá formou společné výuky pro studenty řádného studia i seniory.

Otázkou pro respondenty dotazníkového šetření bylo, zda by uvítali možnost formy společné výuky se studenty denního studia (otázka č. 13). Z výsledných odpovědí je zřejmé, že téměř tři čtvrtiny respondentů zaujímá k této možnosti spíše negativní postoj. 25% respondentů si tuto formu výuky nepřeje, 46% respondentů zvolilo

odpověď “spíše ne”. Naopak téměř čtvrtina respondentů (21%) by tuto možnost spíše uvítalo (viz graf č. 12).

Graf 12: Hodnocení možnosti společné výuky studentů řádného studia se studenty U3V UK

Respondenti se měli dále vyjádřit, jaký přínos by podle jejich názoru mělo propojení při výuce studentů (otázka č. 14). Mohli vybírat maximálně 3 odpovědi z nabídnuté škály pozitivních i negativních možností přínosu nebo mohli doplnit odpověď dle uvážení.

Dle údajů zaznamenaných v tabulce č. 11 se respondenti nejčastěji domnívají, že výsledkem společné výuky posluchačů U3V UK s řádnými studenty UK by byl větší stres. Respondenti připsali ke svým odpovědím ještě komentáře (“*Mladí jsou chápavější, více si pamatují*” či “*Jsme většinou rozdílně myslící*”). Na druhé straně mají pocit, že by tato forma výuky mohla přinést studentům obou generací jejich vzájemné ovlivnění zkušenostmi a pozitivní energií.

Z výsledků dotazníku však není patrné, zda někteří z respondentů formu výuky společnou pro různé generace studentů znají z jiných takto probíhajících kurzů U3V UK a mají tedy možnost hodnocení na základě vlastní zkušenosti, či zda respondenti odpovídali pouze na základě představy o možném mezigeneračním setkávání studentů při výuce. Je možné, že ke změně současného, spíše negativního, postoje k této formě

výuky by přispělo i setkávání posluchačů U3V UK z různých fakult a možnost předávat si zkušenosti s odlišnými formami výuky.

Tab 11: Hodnocení možného přínosu propojení výuky se studenty řádného studia UK

Možný přínos	Vzájemné porozumění	Tolerance	Pozitivní energie	Vzájemné ovlivnění zkušenostmi
Četnost	12	15	17	23
Možný přínos	Větší stres	Prohloubení předsudků	Nezdravá soutěživost	Bez odpovědi
Četnost	32	9	9	7

Hypotéza č. 6 “Účastníci kurzů U3V UK jsou spokojeni se současnou formou výuky, propojení výuky se studenty denního studia by neuvítali” byla potvrzena.

5.6.7 Doplnující otázky

Respondentům v dotazníkovém šetření byla položena doplňující otázka k hodnocení nabídky U3V UK. Otázka se však netýká nabídky témat U3V UK, ale nabídky U3V UK z pohledu její dostupnosti. Je známo, že zájem o kurzy na U3V UK je ze strany seniorů vysoký a poptávka převyšuje kapacitu Univerzity Karlovy. Bariérou pro dostupnost U3V UK seniorům může být také to, že jsou ke studiu přijímáni studenti (až na výjimky) minimálně se středoškolským vzděláním s maturitou. Další bariérou dostupnosti U3V UK může být problematické dojíždění seniorů z místa jejich bydliště mimo Prahu do sídel jednotlivých fakult Univerzity Karlovy (v případě nabídky U3V UK jsou to sídla v Praze a Plzni).

Respondenti na otázku hodnocení dostupnosti vzdělávání na U3V UK mohli vybrat maximálně 3 odpovědi z nabízených možností či doplněných dle jejich uvážení (otázka č. 12). Z tabulky č. 12 je patrná spokojenost respondentů s dostupností U3V

UK, 75 respondentů volilo možnost „dobrá dostupnost“. Respondentům nejvíce vadil převis poptávky nad nabídkou kurzů U3V UK, 21 respondentů zhodnotilo dostupnost jako špatnou z důvodu rychlého naplnění kurzů U3V UK. 1 respondent zhodnotil dostupnost jako špatnou pro limitující počet účastníků v kurzu – „Špatná z důvodu stanoveného počtu studentů, např. jen 15“.

Tab 12: Hodnocení dostupnosti vzdělávání na U3V UK

Hodnocení dostupnosti	Dobrá dostupnost	Špatná dostupnost			
		Rychlé naplnění kurzů	Umístění U3V jen ve větších městech	Limitující přijímací kriteria	Jiný důvod
Četnost	75	21	5	2	1

5.7 Shrnutí a doporučení

Vedlejší hypotézy byly potvrzeny, je tedy možné věnovat pozornost hlavní hypotéze. Dosavadní analyzované oblasti dotazníkového šetření mezi účastníky kurzů U3V UK lze shrnout do níže uvedených bodů.

- Účastníkům kurzů vyhovuje náplň jimi navštěvovaných kurzů U3V UK
- Účastníci kurzů jsou spokojeni se současnou nabídkou témat kurzů. Pokud by navštěvovali U3V i v budoucnu, jejich zájmy by měla uspokojit nabídka témat kurzů U3V UK za předpokladu, že bude pokračovat v nastolené široké škále zájmových kurzů.
- Posluchačům kurzů U3V UK vyhovuje způsob výuky.
- Nejvítanější změnou v současném způsobu výuky by pro posluchače U3V UK byla možnost exkurzí.

- Senioři vnímají pozitivně zpětnou vazbu, již se jim dostává ze strany U3V UK na jejich podněty.
- Používané technické prostředky pro výuku na U3V UK jsou pro účastníky kurzů vyhovující, přesto za nejméně vyhovující technickou pomůcku senioři označili magnetickou tabuli (flipchart) a mikrofon. Doporučuji zvážení použití technických pomůcek pro výuku na U3V UK s ohledem na věk účastníků a velikost prostoru pro výuku s cílem vytvořit optimální učební podmínky s dodržáním didaktických zásad pro vzdělávání seniorů.
- Většině seniorů nečiní obtíže práce na počítači.
- Posluchači chápou účastnické poplatky za kurzy na U3V UK jako nutnost, jejich výše jim vyhovuje a byli by ochotni akceptovat navýšení poplatků za předpokladu zvýšení kvality výuky.
- Většina účastníků kurzů U3V UK by neuvítala možnost propojení jejich výuky s výukou studentů řádného studia UK. Tato forma výuky by dle jejich názoru přinesla větší stres. Přesto jsou někteří senioři integraci nakloněni a vidí ji jako přínosnou. Je možné, že senioři ke změně negativního postoje potřebují získávat o takové formě výuky pouze více informací, ať už ze strany U3V, tak od posluchačů kurzů, na jejichž fakultách UK je tato forma výuky úspěšně zavedena a plní tak cíl U3V podporovat mezigenerační dialog.
- Senioři považují vzdělávání na U3V UK jako dobře dostupné, přesto část posluchačů U3V UK vidí negativum v rychlém naplnění jejich kurzů.

Vzhledem k výše uvedené převaze kladného hodnocení Univerzity třetího věku Univerzity Karlovy z pohledu jejich posluchačů je možné hlavní hypotézu č. 1 „Z pohledu účastníků kurzů U3V UK je nabídka vyhovující. Je předpoklad, že senioři budou s nabídkou ve většině sledovaných oblastí spokojeni.“ potvrdit.

ZÁVĚR

Vzdělávací aktivity jakéhokoliv typu provozované v seniorském věku mají podle lékařských výzkumů velice významný efekt na snižování rizika chronických zdravotních problémů. Účast seniorů na vzdělávacích aktivitách by mohla zprostředkovaně zlepšovat zdravotní stav seniorské populace a být tak přínosem k naplňování cílů konceptu aktivního stárnutí. Je třeba podporovat povědomí seniorů o o tom, že vzdělávání zlepšuje kvalitu jejich života. Učením se novému získává senior nové kompetence. Stejně tak jako je třeba motivovat seniory v jejich rozhodnutí vzdělávat se, je také vhodné připravovat lektory těchto kurzů k získávání didaktických kompetencí pro vzdělávání seniorů se svými specifickými potřebami.

Jednou z významných vzdělávacích aktivit pro seniory jsou univerzity třetího věku, které nabízejí seniorům širokou škálu zájmových vzdělávacích kurzů s cílem zlepšit kvalitu života jejich účastníků.

Předkládaná diplomová práce je zaměřena na vzdělávání seniorů na Univerzitě třetího věku Univerzity Karlovy v Praze. Cílem bylo zjistit, zda jsou účastníci kurzů U3V UK spokojeni se současnou nabídkou této univerzity a způsobem výuky v kurzech U3V UK a jaké změny by popřípadě uvítali. Proto byl mezi posluchači U3V UK proveden kvantitativní výzkum v podobě dotazníkového šetření.

Diplomová práce je rozdělena do teoretické a empirické části. Teoretická část je teoretickým východiskem pro část empirickou. Teoretická část umožňuje pohled na stárnutí a stáří a na změny provázející toto období lidského života z hlediska vývojové psychologie, na vliv stárnutí populace na společnost a v souvislosti s tím na postupy, které je nutné přijmout pro další rozvoj společnosti. Jedním z cílů přijatých konceptů řešení problematiky stárnutí je podpora vzdělávání seniorů, například na univerzitách třetího věku, což je ústřední téma této diplomové práce. Zde je představena Univerzita třetího věku Univerzity Karlovy v Praze jako univerzita, která má se zájmovým vzděláváním seniorů dlouholeté zkušenosti.

Empirická část je založena na kvantitativním výzkumu prováděném dotazníkovým šetřením. Výsledky průzkumu ukázaly, že účastníci kurzů jsou s nabídkou U3V UK

spokojeni ve všech sledovaných oblastech, jimiž byly obsah, způsob a forma výuky, technické prostředky používané při výuce, účastnické poplatky a dostupnost U3V UK.

Jedním z cílů této diplomové práce bylo zjistit, jaké změny by účastníci kurzů U3V UK uvítali. Nejvíce žádaným způsobem výuky byla ze strany seniorů možnost exkurzí. Je jisté, že není možné zajistit tematické exkurze pro každý kurz U3V, zvláště v kurzech s vyššími počty účastníků. Přesto se domnívám, že zvážení, případně realizace možnosti exkurzí ve větším počtu kurzů U3V UK by mohly být pro seniory přínosné.

Senioři vítají technické pomůcky při výuce, nevyhovující je pro ně nejčastěji použití magnetické tabule a mikrofonu při výuce. S ohledem na věk účastníků a velikost prostoru pro výuku je třeba vytvářet optimální učební podmínky s dodržáním didaktických zásad specifických pro vzdělávání seniorů.

Jedním z cílů univerzit třetího věku je podpora mezigeneračního dialogu. Průzkum potvrdil, že studentům nejvíce vyhovuje stávající forma výuky určené pouze seniorům, nevítají výuku společnou pro seniory a studenty řádného studia příliš pozitivně. Přesto se domnívám, že postupná informovanost seniorů o této nové formě výuky získávaná předáváním zkušeností může pomoci ke změně přístupu seniorů k této nabídce do budoucna.

Jak je vidět z výsledků průzkumu, sami účastníci kurzů Univerzity třetího věku Univerzity Karlovy mohou být v budoucnu přínosným partnerem při přípravě nabídky U3V UK.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Andragogický slovník. Andromedia [online], [cit. 18. 4. 2012].

Dostupné z: <http://andromedia.cz/andragogicky-slovník/gerontagogika-gerontopedagogika-geragogika>

Asociace univerzit třetího věku. AU3V [online], [cit. 21. 4. 2012].

Dostupné z: <http://au3v.vutbr.cz/index.php>

BALOGOVÁ, B. *Kvalita života seniorov*. In: MÜHLPACHR, P., *Schola gerontologica*. Brno: Masarykova univerzita, 2005. ISBN 80-210-3838-1.

BOČKOVÁ, V., et al. *Aktuální problémy výchovy a vzdělávání dospělých*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1994. ISBN 80-7067-358-3

Dlouhodobý záměr seniorského vzdělávání na vysokých školách na období 2008 – 2015, 2008, AU3V [online], [cit. 21. 4. 2012]. Dostupné z: <http://au3v.vutbr.cz/zapisy.php>

DRLÍKOVÁ, E., HANDZELOVÁ, J., KELLEROVÁ, I. *Univerzita třetího věku na FF UK v Praze – její minulost a perspektivy*. In: *Univerzita třetího věku. Historie, současnost a perspektivy dalšího rozvoje*. Brno: Masarykova univerzita, 2010. ISBN 978-80-210-5158-4.

FARKOVÁ, M. *Dospělost a její variabilita*. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN-978-80-274-2480-5.

GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.

GREGOR, O. *Muži nestárnou? Ale ženy žijí déle*. Kladno: Delta, 1998. ISBN 80-86091-07-4.

HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. Praha: Havlíček Brain Team, 2010. ISBN 978-80-87109-19-9.

HOLÁSKOVÁ, K. *Gerontopsychologie*. In: ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J., et al. *Přehled vývojové psychologie*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. ISBN 80-244-0629-2.

HOLMEROVÁ, I., JURAŠKOVÁ, B., ROKOSOVÁ, M. et al. *Aktivní stárnutí*. Geriatrická revue [online], [cit. 11. 4. 2012].
Dostupné z: http://www.geriatrickarevue.cz/pdf/gr_06_03_06.pdf

CHLUDILOVÁ, I. *První a druhá demografická revoluce*. Socioweb [online], [cit. 3. 11. 2011].
Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=121&lst=117>

HOLMEROVÁ, I., JURAŠKOVÁ, B., ZIKMUNDOVÁ, K., et al. *Vybrané kapitoly z gerontologie*. Praha: Gerontologické centrum, 2007. ISBN 978-80-254-0179-8.

KALVACH, Z. *Úvod do gerontologie a geriatrie*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7174-366-0

KLEVETOVÁ, D. *Změny ve stáří*. In: KLEVETOVÁ, D., DLABALOVÁ, I. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-274-2169-9.

KRYŠTOF, D., ŠPATENKOVÁ, N. *Klíčové kompetence lektora v seniorském vzdělávání*. In: *Univerzita třetího věku. Historie, současnost a perspektivy dalšího rozvoje*. Brno: Masarykova univerzita, 2010. ISBN 978-80-210-5158-4.

Kulturní centrum Vltavská: Centrum celoživotního vzdělávání. [online], [cit. 19. 4. 2012]. Dostupné z: <http://www.vltavska.cz/O-NAS>

LANGMEIER, J., KREJČÍROVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 1998. ISBN 80-7169-195-X.

LIVEČKA, E. *Výchova ke stáří a ve stáří*. In: Wolf, J., et al. *Umění žít a stárnout*. Praha: Svoboda, 1982. Bez ISBN.

Madridský plán a jiné strategické dokumenty. Praha: EV public relations, 2007. ISBN 978-80-254-0174-3.

MAŠKOVÁ, M. *Perspektivy populačního stárnutí v Evropě*. Demografie [online], [cit. 30. 3. 2012]. Dostupné z: http://demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=201

Mluvme o stáří. Elpida [online], [cit. 6. 4. 2012]. Dostupné z: <http://www.elpida.cz/page.php?page=65>

MÜHLPACHR, P. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3345-2.

Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012 (Kvalita života ve stáří). MPSV [online], [cit. dne 14. 4. 2012]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/5045#u>

NEDVĚDOVÁ, S. *Katalog kurzů Univerzity třetího věku v akademickém roce 2011/2012*. Praha: Univerzita Karlova, 2011. Bez ISBN.

PACOVSKÝ, V. *Geriatrická diagnostika*. Praha: Scientia Medica, 1994. ISBN 80-85526-32-8.

PACOVSKÝ, V. *Dvacetileté zkušenosti 1. LF UK v Praze*. In: *Univerzita třetího věku. Historie, současnost a perspektivy dalšího rozvoje*. Brno: Masarykova univerzita, 2010. ISBN 978-80-210-5158-4.

- PALÁN, Z. *Výkladový slovník vzdělávání dospělých*. Praha: Daha, 1997. ISBN 80-902232-1-4.
- PALÁN, Z. *Lidské zdroje*. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0950-7.
- PELIKÁN, J. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-7184-569-0.
- PETŘKOVÁ, A., ČORNANIČOVÁ, R. *Gerontagogika: Úvod do teorie a praxe edukace seniorů*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0879-1.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-579-2.
- RABUŠIC, L. *Seniori a jejich vzdělávání*. In: RABUŠICOVÁ, M., RABUŠIC, L. *Učíme se po celý život? O vzdělávání dospělých v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4779-2.
- Rozhlasová akademie třetího věku*. Český rozhlas 2 [online], [cit. 20. 4. 2012].
Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/praha/porady/zprava/107412>
- SIKOROVÁ, E. *Univerzita třetího věku na Slezské univerzitě, Obchodně podnikatelské fakultě v Karviné v kontextu národního, evropského a světového vývoje*. In: *Univerzita třetího věku. Historie, současnost a perspektivy dalšího rozvoje*. Brno: Masarykova univerzita, 2010. ISBN 978-80-210-5158-4.
- SOMR, Z., et al. *Strategie celoživotního učení ČR*. Praha: Národní ústav odborného vzdělávání, 2006. Bez ISBN.
- STUART-HAMILTON, I. *Psychologie stárnutí*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-274-2.
- SVOBODOVÁ, K. *Demografické stárnutí ČR podle výsledků projekce*. Demografie [online], [cit. 30. 3. 2012].
Dostupné z: http://demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=824
- ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-551-6.
- Usnesení vlády České republiky ze dne 9. ledna 2008 č. 8 O Národním programu přípravy na stárnutí na období let 2008 – 2012*. MPSV [online], [cit. 13. 4. 2012].
Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/5045/usneseni.pdf>
- VAĎUROVÁ, H., MÜHLPACHR, P. *Kvalita života. Teoretická a metodologická východiska*. Brno: Masarykova univerzita, 2005. ISBN 80-210-3754-7.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.

VAVŘÍN, P. *Historie a současnost univerzitního vzdělávání pro seniory*. AU3V [online], [cit. 6. 5. 2012].

Dostupné z: http://au3v.vutbr.cz/soubory/Rancirov_2007/prispevky/vavrin.pdf

VIDOVIČOVÁ, L. *O ageismu* [online], [cit. 2. 4. 2012].

Dostupné z: <http://www.ageismus.cz/?m=2&lang=cz#def>

VIDOVIČOVÁ, L. *Stárnutí, věk, diskriminace – nové souvislosti*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4627-6.

Virtuální univerzita třetího věku. e-Senior [online], [cit. 12. 5. 2012].

Dostupné z: <http://www.e-senior.cz/www/virtualni-univerzita-tretiho-veku>

Výroční zpráva o činnosti UK za rok 2012. Počet účastníků celoživotního vzdělání podle skupin kmenových oborů. UK [online], [cit. 15. 5. 2012].

Dostupné z: <https://xs.ruk.cuni.cz/VZC2010/soubory/III-14b.html>

Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), úplné znění. MŠMT [online], [cit. 24. 4. 2012]. Dostupné z:

http://aplikace.msmt.cz/vysokeskoly/legislativa/Zakon111_uplne_zneni_552.htm

Zásadní mezinárodní a národní dokumenty týkající se seniorů. Helcom [online],

[cit. 6. 4. 2012]. Dostupné z: <http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2005040109>

ZAVÁZALOVÁ, H., et al. *Vybrané kapitoly ze sociální gerontologie*. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0326-8.

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Seznam tabulek

Tab 1: Stárnutí obyvatelstva vyspělých regionů světa, 2000-2050	19
Tab 2: Vývoj hlavních věkových skupin v Evropě, 2000-2050	20
Tab 3: Pořadí evropských zemí podle podílu osob ve věku nad 65 let (v %)	20
Tab 4: Vývoj složení obyvatelstva ČR podle hlavních věkových skupin mezi lety 2000-2065, vybrané roky (v %)	22
Tab 5: Pohlaví respondentů	57
Tab 6: Věk respondentů	58
Tab 7: Nejvyšší dosažené vzdělání respondentů	59
Tab 8: Perspektivní zájem o zaměření přednášek U3V UK	61
Tab 9: Možnost změny v současném způsobu výuky U3V UK	63
Tab 10: Nejméně vyhovující technické pomůcky ve výuce U3V UK	66
Tab 11: Hodnocení možného přínosu propojení výuky se studenty řádného studia UK	71
Tab 12: Hodnocení dostupnosti vzdělávání na U3V UK	72

Seznam grafů

Graf 1: Reálná a předpokládaná věková struktura obyvatelstva České republiky v letech 2010 a 2065	22
Graf 2: Věková struktura skupiny seniorů (ve věku 65 a více let) ve vybraných letech, reálný a projektovaný stav (v %)	23
Graf 3: Hodnocení současné nabídky témat kurzů U3V UK	60
Graf 4: Hodnocení náplně navštěvovaného kurzu na U3V UK	60
Graf 5: Hodnocení způsobu výuky na U3V UK	62
Graf 6: Hodnocení poskytování zpětné vazby na U3V UK	64
Graf 7: Technické pomůcky při výuce na U3V UK	65
Graf 8: Práce respondentů U3V UK s počítačem	66
Graf 9: Nutnost účastnických poplatků na U3V UK	67
Graf 10: Hodnocení výše účastnických poplatků na U3V UK	68
Graf 11: Akceptace případného navýšení účastnických poplatků na U3V UK	69
Graf 12: Hodnocení možnosti společné výuky studentů řádného studia se studenty U3V UK	70

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA A – DOTAZNÍK.....	I
---------------------------	---

PŘÍLOHY

Příloha A – Dotazník

Vážený pane, vážená paní,

obracím se na Vás se žádostí o vyplnění dotazníku, který se týká spokojenosti posluchačů kurzů na Univerzitě třetího věku (U3V).

Jsem studentkou 2. ročníku magisterského studia oboru Andragogika na Univerzitě Jana Amose Komenského a v rámci diplomové práce na téma “Seniorské vzdělávání – Univerzita třetího věku” provádím toto dotazníkové šetření.

Předkládaný dotazník je anonymní a výsledky budou využity pouze pro účely mé diplomové práce. Vyplnění dotazníku Vám zabere přibližně 10 minut.

Prosím, odpovědi na otázky v dotazníku uvádějte co nejpřesněji podle Vašeho mínění. Prosím, Vámi vybranou odpověď zakřížkujte, případně doplňte Váš názor. Podrobnější návod k vyplňování jednotlivých otázek uvádím přímo v dotazníku a je zvýrazněný kurzívou.

Předem velice děkuji za Váš čas a ochotu vyplnit předložený dotazník.

Bc. Alice Divišová

OTÁZKY	ODPOVĚDI
<p>1. Vyhovuje Vám náplň Vašeho kurzu?</p>	<p>☐ Ano ☐ Spíše ano ☐ Spíše ne ☐ Ne</p>
<p>2. Jaké tematické okruhy by Vás na U3V v budoucnu nejvíce zajímaly? (Prosím, zaškrtněte max. 3 z nabízených odpovědí.)</p>	<p>☐ Aktuální společenské problémy ☐ Příroda ☐ Filozofie ☐ Historie ☐ Matematika ☐ Zdraví ☐ Nové technologie ☐ Jiné (<i>uved'te</i>): .... ☐ Nevím</p>
<p>3. Chybí Vám v současnosti v nabídce kurzů nějaká témata?</p>	<p>☐ Ano, chybí – jaká (<i>uved'te</i>): .... ☐ Ne, nechybí</p>
<p>4. Vyhovuje Vám způsob výuky na U3V?</p>	<p>☐ Ano ☐ Spíše ano ☐ Spíše ne ☐ Ne</p>
<p>5. Jakou změnu v současném způsobu výuky byste nejvíce uvítal/-a? (Prosím, zaškrtněte pouze jednu odpověď.)</p>	<p>☐ Možnost přednášek pro menší skupinu ☐ Možnost praktického předávání zkušeností (více praktických ukázek) ☐ Možnost exkurzí ☐ Možnost většího prostoru pro diskuzi ☐ Možnost samostatné práce v průběhu výuky ☐ Jinou změnu (<i>uved'te</i>): ....</p>

<p>6. Vyhovují Vám technické pomůcky používané při výuce?</p>	<p>☐ Ano ☐ Spíše ano ☐ Spíše ne ☐ Ne</p>
<p>7. Která technická pomůcka je pro Vás ve výuce nejméně vyhovující? <i>(Prosím, zaškrtněte pouze jednu odpověď.)</i></p>	<p>☐ Prezentace na projektovém plátně ☐ Interaktivní tabule ☐ Dataprojektor ☐ Tabule (flipchart) ☐ Kamera ☐ Digitální fotoaparát ☐ Mikrofon vyučujícího ☐ Videoukázky ☐ Audioukázky ☐ Jiná – jaká <i>(uved'te)</i>: .... ☐ Žádná, všechny používané pomůcky ve výuce jsou pro mě vyhovující</p>
<p>8. Dělá Vám potíže práce s počítačem?</p>	<p>☐ Ano ☐ Spíše ano ☐ Spíše ne ☐ Ne</p>
<p>9. Jsou podle Vás poplatky za studium na U3V nutností?</p>	<p>☐ Ano ☐ Spíše ano ☐ Spíše ne ☐ Ne</p>
<p>10. Vyhovuje Vám současná výše poplatků?</p>	<p>☐ Ano ☐ Spíše ano ☐ Spíše ne ☐ Ne</p>
<p>11. V případě, že by se poplatky navýšily a zároveň by vzrostla kvalita výuky, akceptovali byste toto navýšení?</p>	<p>☐ Ano ☐ Spíše ano ☐ Spíše ne ☐ Ne</p>

<p>12. Jaká je podle Vás dostupnost vzdělávání na U3V?</p> <p><i>(Prosím, zaškrtněte max. 3 z nabízených odpovědí.)</i></p>	<p>☐ Dobrá</p> <p>☐ Špatná z důvodu rychlého naplnění kurzů</p> <p>☐ Špatná z důvodu umístění U3V jen ve větších městech</p> <p>☐ Špatná z důvodu přijímacích kritérií</p> <p>☐ Špatná – jiný důvod (uveďte):</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
<p>13. Uvítal/-a byste možnost propojení výuky se studenty denního studia?</p>	<p>☐ Ano</p> <p>☐ Spíše ano</p> <p>☐ Spíše ne</p> <p>☐ Ne</p>
<p>14. Co by podle Vás propojení výuky se studenty denního studia přineslo?</p> <p><i>(Prosím, zaškrtněte max. 3 z nabízených odpovědí.)</i></p>	<p>☐ Vzájemné porozumění</p> <p>☐ Toleranci</p> <p>☐ Pozitivní energii</p> <p>☐ Vzájemné ovlivnění zkušenostmi</p> <p>☐ Větší stres</p> <p>☐ Prohloubení předsudků</p> <p>☐ Nezdravou soutěživost</p> <p>☐ Jiné (uveďte):</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
<p>15. Máte pocit, že je Vám ze strany U3V poskytnuta dostatečná zpětná vazba na Vaše podněty?</p>	<p>☐ Ano</p> <p>☐ Spíše ano</p> <p>☐ Spíše ne</p> <p>☐ Ne</p>
<p>16. Jste</p>	<p>☐ Muž</p> <p>☐ Žena</p>
<p>17. Jaký je Váš věk? <i>(prosím, doplňte)</i></p>	<p>.....</p>
<p>18. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?</p>	<p>☐ Základní</p> <p>☐ Středoškolské bez maturity/vyučen(-a)</p> <p>☐ Středoškolské s maturitou</p> <p>☐ Vyšší odborné</p> <p>☐ Vysokoškolské</p>

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Alice Divišová

Obor: Andragogika

Forma studia: kombinovaná

Název práce: Seniorské vzdělávání – Univerzita třetího věku

Rok: 2012

Počet stran textu bez příloh: 68

Celkový počet stran příloh: 4

Počet titulů české literatury a pramenů: 33

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 0

Počet internetových zdrojů: 18

Vedoucí práce: Mgr. Dana Nevrková